

A Bán Bán-graffiti

I.

Vegyünk egy szórópisztolyt, használat előtt rázzuk fel, majd válasszunk lehetőleg függőleges falfelületet - az sem baj, ha korábban már festettek rá -, határozott mozdulattal nyomjuk le a szelepet a nyíl irányában... S a többi.

Különösen hálás feladat már létező, közismert - sőt: akár köztisztelőnek örvendő - kompozíció szórópisztolyos „továbbkomponálása”, a hatást ilyenkor radikális magatartásunk előlegezheti. Figyeljünk azonban arra, hogy az új ábra ne fedje el a korábbi egészen, inkább csak találmányos parafrázisa legyen, ha úgy tetszik: invenciózus továbbrajzolás, de már egy új térben, merészen és szenvedélyesen; a megbotránkozás legyen majd a katarzis bábája.

Mintha csak történelmi drámát íránk. Szórópisztollyal.

Feltételezhetjük ugyanis, hogy a feltámi kívánt egykori eseményeket romantikus freskó fedi el, és meg is formálja egyszersmind: plasztikusan, maradandóan, radikálisan - mintha csak archaikus krónikák kora romantikus „graffitije” volna.

(*Katona*) A drámaszerző „fiscalis” persze nem történelmet írt, hanem talán csak a szórópisztoly előtti korszakban kísérletezett krónikákban felbukkanó, homályos alakok és események merész színezésével és komponálásával; aligha tehetett arról, hogy művéből utóbb történelem lett.

Mégpedig duplán.

Freskója ugyanis, úgy tűnt, az időbe nyit ablakot, a kora XIII. század kínos és véres konspirációjába, amikor - már tudjuk - ismét csak megpecsételődött Magyarország sorsa: Katona ablakából azonban vér, kín, pecsét nemigen látható. Amit láthatóvá tett, az részévé vált történelmi gondolkodásunknak, s talán elég, ha csupán az elmúlt bő másfél évszázad *Bánk* bán-előadásaira gondolunk, elsősorban a díszelőadásokra és a betiltottakra: negyvennyolctól a munkásmatinéig, királyhű kasszasikertől népfrontos avangárdig.

Csakhogymiféle történet lett itt történelemmé?

Katona drámájával egy időben még három Bánk bán-feldolgozásról tudhatunk, korábban még többről, az egykori bűnügytől és krónikáktól megihletett itthoni és külföldi szerzők tollából. És talán egyik sem volt hűségesebb vagy hűlenebb az alig kitapintható eseményekhez, mint a kecskeméti jogász munkája, ha egyáltalán a hűség esztétikai kategória volna. Nem az. A történelem sem az. George Lillo például, a XVIII. századi angol szerző a királyné Bánk iránti szerelmével „legitimálja” a csábítás egész történetét: lélektani csapda és asszonyi bosszú nyújt a véres eseményeknek dramaturgiai elsősegélyt. Grillparzer pedig egyenesen a királyné-hűség színpadi apológiáját költi meg: „Melindájának” tehát öngyilkosságot kell elkövetnie, míg Gertrúd haláláért a véletlen felel. Az *Otto von Wittelsbachot* író Joseph Marius Babo pedig már hevítő italról tud, no meg a királyné kínos szerepéről, véres gyilkosságról és hű, öreg parasztról - Katonának már csak jól és elfogultan kell őt olvasnia, hogy életre keljenek a továbbszínezhető figurák.

És persze olvasnia kellett hozzá Shakespeare-t és Schillert és a kortárs lovagdrámákat, hogy a fecsegő és egymással is vitázó krónikákat ezeken szűrje át - no és persze színpadi tapasztalatain, amelyekhez, sajnálatosan, de természetesen a cenzúra respektálása is hozzátartozott; és hát tisztelőben is tartotta tilalmait a drámaszerző, rendszeresen.

Noha - tudjuk - a történelem sem utolsó cenzor. És a „nemzettudat” sem.

De a Bánk bán-történet mintha efféle kihagyásoknak és színezéseknek is „története” lehetne. Elmosódott körvonalú eseményeivel, melyek körül az archeológiai vagy levéltári ásatások sem oszlatták igazán a homályt, krónikások bőbeszédűségét árnyaló elhallgatásaival Kézaitól Bonfiniig és lengyelektől oszt-rákokig: kései betoldások anakronisztikus vallomásaival; különös kronológiával s a történet tágas hézagjaival, amelyekben mindenféle ábrázolás sejtethető és megformálható, szemtelenül és színesen vagy komoran és fenyegetően. Amelyek tehát akár egymásnak homlokegyenest ellentmondó indítékokat sejtethetnek azonos események eredeténél - hogy azután értelmezésük formálhassa a valóságot magát: Katona sem tett mást, múltba nézett, formált, értelmezett. És aki hűségesebb volna hozzá, annak talán éppígy kellene továbbformálnia mindazt, amit az ő nyomán, ellenében vagy helyett vélünk valóságnak; a „fiscalis” még annyiban is segítségünkre lehet, hogy drámájának hézagjaiban, ellentmondásai

iban vagy sejtéseiben megvethetjük a lábunkat, hogy szabadon maradt kezünkben biztonsággal tarthassuk majd a szórópisztolyt.

Ami a történet mélyén sejtethető: egy nő meg egy pilisi ősz, az asszony feltehetően terhes, az ősz a Pilisben vadászatot vagy szüretet jelent; majd pedig fegyveresek sejthetők, vélhetően minden gyanú fölöttiek, tehát a legszűkebb környezethez tartozók, akik - mint azután feljegyezték - legelőször a könyörgésre nyújtott kezeket vágják le.

A korszak egyébként a lovagkoré, a gyilkosságot pedig nyilván és szükségképpen összeesküvés előzi meg; a történet pedig minden vér és erőszak dacára meglepően „feminin”: nemcsak a gyilkosság áldozata, de később sejtetett indítéka is asszony, pontosabban asszonyi becsület. A korban általános Mária-kultusz, a divatos és szerelmes trubadúrköltészet, a vonzó apácarendek ellenére még erősen vitatott, van-e az asszonynak lelke, vagy inkább mégiscsak állat volna: talán valahol a ló és a baziliszkus között.

Vagy éppenséggel koholmány az egész. A kínos érzéki történetnek pedig az volna a feladata, hogy egy nagyobb gyalázatot fedjen el: a politikáét, mert a nyers és brutális érdekek obszcenitását mégiscsak színes és vonzó ábrákkal takarhatja el a jó izlés. Netán egy középkori cenzor inspirációja volna mindez, hogy ami elmondhatatlan volt később Zách Kláráról, de persze elhallgathatatlan is; azt krónikások kioldhatják, évszázados történetnek álcázva a friss politikai botrányt.

Amely persze titkok sokaságával merült alá az időbe, újra. Hogy miért nem menekülnek a gyilkosok például, hanem csak szépen bevárják a királyt. Hogy miért késik a bosszúállás egy generációját, s a mártírként eltemetett asszony számára gyermekei miért kérnek mégis olyan lendülettel bűnbocsánatot. Hogy miért van távol a király, illetve miért nincs még távolabb, ha egyszer eltávozott. Es mindezek nyomán már csak kisebb zavart okozhat, hogy kinek a felesége esett itt csábítás áldozatául, és ez az esés mennyire volt „szabad”; hogy ki volt a csábító, és végül ki emelte a gyilkos fegyvert a királynéra - nem az erőszaktevőre, de nem is a királyra magára; hanem éppen órá, meráni Gertrúdra.

A titok persze jó tanácsadó, kiváltképp dramaturgiai ügyekben, hiszen feloldódása mindig igéretes, valóságalapja ihletően kétes - és ha netán mégiscsak kiderülne valamiféle „igazság” az események mélyén, talán mindannyiunkat zavarba hozna fantáziátlanságával. Ugyanakkor a történet közelében mégsem egy dráma bomlik ki, hanem annyiszor egy, ahányan ebben a bűntényben találkoznak tudtak, kortárs krónikások és kései drámaírók rangsoroltak csak a szerepek között, melyet persze - lévén szó saját életéről - senki nem tudott nem főszerepként játszani.

Még talán a fantázia teremtményei sem, mint ezt majd látni fogjuk. És ezek kiszínezése sem lehet utolsó feladat.

II.

Minden történelmi dráma - közismert - súlyos tudással viselő. Mozgását ez kecskenél megnehezíti, könnyedségét szétfoszlatja, de ami világra jön majd, legfeljebb származását köszönheti ennek a tudásnak, színpadi élete függetlenedni fog tőle.

És most mégis figyeljünk erre a leszármazásra: nem mintha a középkor egy különös históriáját bonthatnánk itt ki, hanem mert az a freskófestő indulat lesz beszédes, amely Katona radikalitásában és elfogultságában példászerű lehet minden ezredvégi graffitizó számára.

Bocsássuk előre: paradicsomnak írják le a helyszínül és díszletként megformált országot középkori utazók - ha nem is a II. Endréét, hanem azt, amelyet a fivérek apjuktól, III. Bélától örökölt kaptak, Kövér földek, csordányi vadak, szapora halak, a hegyekben megbúvó ércek, és bölcs gazdálkodás révén az ország jövedelme ekkor még nem marad el a nyugati birodalmakétól - amelyeknek egyébként ezek az Árpád-házi férfiak éppígy császári aspirációi lehetnek, ahogy Bizánc trónusáé is: maga II. Endre például rövid időre mindkettőnek. Kelet-Róma és Nyugat-Róma összetartozását egyébként a magyar királyi korona szimbolikusan megszenteli - a frissen épült templomokban még mindkét rítus szerint imádják az Istent; bár ekkoriban a művelt és dekadens Keletről pillantva a kontinens nyugati felére, bizony barbárbabnak, rusztikusabbnak, fejletlenebbnek tűnik az a Merániától Normandiáig húzódó „Európa”.

Az „idegenség”, akárcsak a „nemzeti büszkeség”, a korban persze nehezen értelmezhető: Bélát idegenként Bizáncban császárnak nevelik, míg például a merániak ősei között ott van Árpád-házi I. Béla király is; míg a gyakori hazai belvillongásokban idegen seregek igénybevétele természetes, és politikailag is

„higiénikus”. Ahogy az országban is böszörmények, arabok, görögök, zsidók, örmények találnak otthonra, no és szükségképpen idegen eredetű szerzetesrendek - hogy talán ezzel utaljanak arra az idegenségre, amely Európába illeszkedésünk záloga volt: a kereszténységre -, titokban még létezik lóáldozás, Nagyboldogasszony-kultusz, földre loccsantott áldozati vörösbőr; vagyis archaikus, pogány, magyar, XIII. századi azonosság tudat.

Az ország még nagyrészt átlátható, hiszen nemcsak a színműbeli nádor járja, hogy felfigyeljen bajaira - de éppenséggel az egész udvar, s ekként a bajt nemcsak figyelni, de sokszor maga okozza: vármegyéről vármegyére vándorolva ítéleztek ugyanis, adót hajt be, felszentel, felél, meggyaláz, mikor mit; állandó állomáshelyei között ott van az óbudai pihenő, a székesfehérvári törvénynap, a csepeli vadászat, az esztergomi imádkozás - és olykor nyilván: a pilisi szüret. Feljegyzések szerint ebédre elfogyaszt a vándorló udvar tizenkét ökröt, tizenkét akó bort és ezer kenyeret - ekkor még van miből.

De hogy később is legyen miből, hát nem aprózódhat szét a birtok-III. Béla király „példaadóan” likvidálja öccsét, Géza herceget, s ellenkezni kész anyját, Eufrozinát bizony bebörtönzi; a központi hatalom birtoklásának kínosan természetes velejárója a száműzetés, házasság, birtokelkobzás, megcsönkítés, mikor mi; többnyire családon belül. Ennél is radikálisabb - mert különösebb - lépés azonban az adminisztráció megszervezése: regálebérleti rendszerrel, írásbeliséggel, oklevelek kínosan pontos emlékezetével, működő kancelláriával; mindebből majd csak „jó Béla királyunk” kisebbik fia, II. Endre bukik bele.

Akit azonban a hatalomból apai mintára és asszisztenciával rekesztenének ki, miután örökölhető hercegi birtoka, Halics elveszett, Béla király átkát testálja a kisebbik fiúra, ha nem indul azonnal a Szentföldre, keresztes seregek élén - ehhez a családon belüli átkhoz utóbb III. Ince pápa egy- ugyancsak feltételes - exkommunikációt csatol.

Igy lesz tehát minden „Elmerik királyé” - Imréé -, egyébként ugyancsak drámahősé, akit kétszer is megkoronáztak apja, sokatmondóan, s aki ellen természetesen és azonnal fellázad a kismemmizett öcs: Jeruzsálem helyett először is elhódítva bátyjától Dalmáciát, Horvátországot, Rámát, Hulmot; vagyis a trónörökös herceg mindenkor jussát.

És ez már ismerős drámai szintér, a Délvidék, Nyugat-Róma és Kelet-Róma tenger melléki ütközőzövezete, amelynek nagybirtokosai ott vannak a dráma hátterében, s már az expozíció előtt felsorakoznak a lázadó kistestvér mögé: mint a helyi dialektusban feltehetően Bánkká keresztelt Benedek, mint Töre fia Péter, mint Simon és mások; és ott is maradnak majd Endre körül, kicsikart királysága idején is - illetve főként akkor. Imre azonban a döntő pillanatban még öccsénél jobb dramaturgiai érzékkel rendelkezik: a lázadó seregei élén Varasdon felvonuló szakadár hercegért maga megy, gyalog, csak királyi pálcájával a kezében, egészen a fővezéri sátorig, hogy kézen fogva vezesse ki öccsét fegyveres hívei közül; tudván, hogy a király csakugyan szent, történetfilozófiai immunitása nem sérthető; még Bonfini is hiszi: ha ökör volna megkoronázva, azt is „tiszteled és imádd” - ezt majd Petur szelidíti Katona drámájában „Görög, gubás, bojér, orosz, német, zsidó”-ra.

Imre pedig Kene, majd Esztergom várában őrizteti Endrét, feleségét, meráni Gertrúdot pedig azonnal hazaküldi; a megalázás éppúgy nem lesz feledhető, mint annak szegyege, hogy urával együtt vereséget szenvedett, s mindezt a legszélesebb nyilvánosság előtt. Lesz mit elszámolnia majd néma és főrangú nézőközönségével, amely előtt nyilván nem titok, miért kell a fiatalasszonyt ilyen sietve eltávolítani.

A kétszer koronázott „Elmerik király” azután még sietősen megkoronáztatja gyermekét is, az aragóniai Constantiától született kis Lászlót; de a rituálisan már háromszor megszentelt uralom sem állhatja útját Endre ambícióinak - a végőráját rövidesen megsejti Imre sem tehet majd mást, mint hogy huzárd testamentumával öccsét nevezze ki fia gyámjává; Endre pedig esztergomi őrizetéből való szabadulásától datálja majd uralkodása kezdetét - sokatmondóan és illegitímen; amikor pedig anyjával Bécsbe menekül, majd meghal a koronás gyerek, háta bitoló tudja: beteljesült és már nem törvénytelen vágyait senki sem veszélyeztetheti - egyelőre.

(II. Endre) A tragikai vétséget jelentő zülles azonban ezt követően kezdetét veszi: mintha Endre minden erejét felemészítette volna szerepének kicsikarása sorsától - no és ravaszul érvényesül a korai feudális uralmi dramaturgiája: a befolyás növelését ugyanis éppen az segítette, nem kevéssé paradoxul, ami hatalmát csökkenti folyamatosan, a birtokok adományozása. Ezek pedig már a királyi várbirtokokat is érintik, nevezetesen a regálejövédelmet, míg a győztes király kényszerű bőkezűségében összemosódik szállás- és adománybirtok, vagyis ősi eredetű és privilégiumokkal szerzett föld. A szétzilált kancellárián pedig mind gyakoribbá válik azonos birtokok többszöri adományozása, majd pedig következtelen visszavétele; a jog- vagy inkább „kegybiztonság” megrendülése, melyből mégiscsak egy és azonos főúri csoport profitált legfőképpen: adományokból is és bizonytalanságból egyaránt.

Mindez a hasonlévezők számára talán csak amolyan elkerülhetetlen „modernizációs krízis” volt, adaptációs kísérlet, az úgynevezett „novae institui

tionis” velejárója, melynek nyilvánvalóan vannak vesztesei és nyertesei; és innen nézve Endre ambíciója nem volt más, mint a korszerű uralmi formához szükséges banderális hadi szervezet kiépítése, a nyugati lovagsághoz hasonló magyar katonaszentély megeremése királyi szervensekből; egy szóval a birodalom radikális és elkerülhetetlen átszervezése. Lovagkirályi ambíciót Endre egyébként a Szentföldről importált ereklyékkel is hangsúlyozni kívánja, míg udvarának toleráns kozmopolitizmusa egyként eredhetett az apjától meghonosított bizánci mintákból és anyja francia származásából, vagy a közelmúlt aragóniai impulzusaiból, amelyeket ekkor az új erővel teret követelő meráni befolyás inkább gazdagított, semmint kiszorított.

A drámai eseményeket felgyorsító „eszme”, Halics azonban eleven maradt. Első uralkodói döntése nyomán Endre hadat indít volt hercegi birtoka vissza-szerzésére, majd szinte minden belpolitikai krízis pillanatban megismétli kockázatos - bár talán népszerű vagy éppen „kényszeres” - vállalkozását. És ezekre a pillanatokra nyilván nem kell sokáig várnia annak, aki maga is efféle krízisek lovagja. Nemcsak Imre hívei nem békültek meg ugyanis az uralomváltással, hanem még Géza hercegei sem-nagybátyja fiainak konspirációját éppenséggel délen, Spalatóban leplezik le - a meghitt és hűséges vidéken, Dalmáciában.

1213-as hadjárata még különösebb. Hiszen ekkor nem Halicsba, csak Halics felé indul Endre; távozása nyilvánvalóan jelentőségteljes, ha nem jelzésértékű egy súlyos politikai pillanatban. Ha a távozás ekkor éppenséggel nem a menekülés eufémiája volna - erre is van krónikás adat -, akkor feleségét és gyermekeit hátrahagyva iszkolt volna a király egészen Leleszig. Itt érik be a hívő Gertrúd - feltehetően: levágott - fejével; a premontrei prépostság adománylevele ezt a megrendítő találkozást csaknem bizonyossá teszi. A gyermekeit - köztük a kis Bélát, a későbbi Negyediket - megóvó udvari tisztviselő később jutalmat kap gondoskodásáért; tehát a leszármazottak feltehetően veszélyben voltak; egyébként miért az oklevélben rögzített honorárium.

A merénylő főurak dühe azonban a gyermekeknél határozottabban és végzetesebben fordult - sokatmondóan - a királyi kancellária ellen: annak feldúlása, okmányok eltüntetése és „újraelosztása”, valamint a nagy királyi pecsét „typariumának” elvesztése még rengeteg gondot okoz a királynak, a pápának sem győzi panaszolni kínos veszteségeit.

A bűncselekmény után visszatérő Endre nem tesz, úgymond, igazságot - a sejtető merénylők ugyanis, okiratok tanúsága szerint, még évekig közvetlen közelében maradnak. Sőt valamiféle kormányzatalkítás csillapítja le a kedélyeket, majd rövidesen még egy átszervezés. Egy éven belül pedig újránősül az özvegy király, s ekkor már a Bizánc környéki kis fejedelemségekből választ társat magának: Courtenay Jolánt vezető oltárhoz, feledtetve ekként is az elvesztett, német-római hitvest.

Néhány éven belül pedig király és főnemesség sokatmondó alkut köt, amely szerint ezentúl a hűtlenség vádjá nélkül ellen lehet állni az uralkodónak, a nádor ellenőrizheti a felkent királyt, idegenek nem sem szerezhetnek birtokot, sőt, tisztséget is csak az országos tanács beleegyezésével viselhetnek; megannyi megörökített s ekként feloldott sérelem, amely az Aranybullában rögzíti a drámába torkolló, korábbi elégedetlenség vélhető „szinopszistát”. És talán ennek a megszentelt közjogi kompromisszumnak volt ára a királyné élete - és ezt az árat megfizette a király. Tragédiavázlatnak talán ez sem utolsó.

Endre és Gertrúd sietve elszöktetett, ám a szörnyű tett során nyilván szemtanúskodásra kényszerült leszármazottai azonban könnyörtelen következetességgel nyújtják be az el nem évülő tartozás számláját. És nemcsak a konspiráló és mérszázoló nagyurak lakolnak évtizedek múltán szörnyű tettükért, de maga az apa is csaknem uralmával fizet a megtorlatlan merényletért: fiát már 1214-ben megkoronázza - nyilván ellenében - emelnék trónra politikai riválisai. Endre egykori bűnrészesességét ez éppúgy sejteti, mint a nem sokkal később újfoglal-mazott Aranybulla; mert fia számára Gertrúd nem lehet más, mint szent.

(Gertrúd) A Katona által használt forgatókönyv *Macbeth* és a szerző látókörén kívül esett középkori szentéletrajzok egyként kínálnak különös vonásokat Gertrúd alakjának színezéséhez. A hatalom erotikájának számára talán csak a vallás erősebb, hiszen a sejtető adatok szerint mindkettő fűtötte a meráni asszonyt; ahogy mindkettő részes volt halálában is. Ennek az „áldott emlékü”, tenger melléki Lady Macbethnek az uralmát megelőző, túl hosszúra nyúló expozíció csak a hatalom önárját mutathatta meg, csaknem elviselhetetlen dramaturgiával: jogfosztással, megalázással, száműzetéssel. Visszatértekor így indokolható a krónikások által is feljegyzett különös „elégítélet”: magyar várak ostroma német seregekkel, felégetés és bosszúállás relatív igazságtétele; bizalmas és tanácsadó ezek után pedig hogyan is lehetnének azok, akik túrték és elfogadták vagy akár csak látták az ő távozását. Endre sem gondolhatta másként.

A meráni asszony másik bizalmasa pedig feltehetően Isten, akinek meghitt viszonya az Andesch-családdal bizony szembeötlő: testvérét, Hedviget nemcsak szentté avatják, akárcsak lányát, Erzsébetet (noha máris nőtestvére, Ágnes II. Fülöp ágyasaként a szentség inverzére utal - mindez talán Gertrúdra sem lesz hatástalan). Nők válnak szentekké ebben a családban, a férfiak legfeljebb amolyan apostoli bürokraták lehetnek: püspök, nagyrépost, legfeljebb pátriárka.

Talán ezért idézi Gertrúd nyughelye az őskeresztény mártírok ereklytartóját, Isten kiválasztottjának végső szállását Villard de Honnecourt zseniális síremlékén, amelyet IV. Béla emeltet majd anyjának a ciszterciák pilisi templomában - noha a titokzatos barátok szerepéből nem sejtethető, hogy a már halott asszonyt fogadták-e be, vagy éppen a még csak haldoklónak segítettek az elvázésában.

A sírból előkerült faragott szobor-félapalán dúsán redőzött ruhája ha szentséget nem is, de terhességet bizony sejtet - Gertrúd, aki öt utódot adott az Árpád-háznak, archeológusok feltételezése szerint a hatodikát szíve alatt viselte ezen az őszön; középkori asszonyoknál bizonyos ennek ellentéte lett volna természetellenes; no és csakugyan volt egy utód, aki nem menekülhetett.

„Mártírúma” azonban vallásos formát adott világi elfoglaltságainak: német krónikák szerint ugyanis - mint a göttweili és a marbach-i évkönyv, Luitpold Necrologiuma, az admonti kontinuitás - a királyné saját fájáért szenvedett, de hogy itt politikai indokai voltak a tragikumba torkoló preferenciáknak, azt a bűntény körüli további események is megerősítik. A kölni krónika egyenesen Gertrúd és Endre elleni lázadásról ír, amelyből csak a király menekülhetett - ám sem távolságban, sem mozgásterben nem messzire -, ahogy a ciszter Alberich is magyar főurak konspirációjáról szól, amelynek azután nyomatékot ad néhány szépen festett csatajelenet a végzetes pilisi szüret helyszínén.

A hatalom és szentség erotikáján túl a későbbi drámahős -csaknem kortárs források szerint - a közvetlen testiség hatalmának is engedett, ha éppen nem is saját vágyainak, hanem szeretett és „beteg fivérének megvigasztalnia” - vagyis csábítók és a kor ismert fordulata szerint egyenesen annak értelmét veszített életét megmentenie. Hiszen végzetesen beleszeretett legszebb udvarhölgyébe, aki nélkül nem élhet, ugye.

Az érzéki epizód természetesen lehet betoldás - a középkor ismert, nehezen kezelhető adomája -, de amolyan politikai „helyi érzéstelenítésként” is hathatott, magyarázatot kínálva a tragédiára, ha persze részlegeset is. Ám miért éppen a szentekkel közvetlen rokonságban álló asszonyról koltakák volna ezt a tragiko-pikáns történetet a többnyire egyházi írástudók; hiszen a szép udvarhölgy bűnös kiszolgáltatását az ilyenkor szükséges fordulattal csak „az ördög sugalmazására” tehetné - éppen ő, akit ettől védhetett volna a közvetlenül megismert szentség aurája. Amit azután hívő krónikások úgy jegyeznek fel, hogy a gyilkosok csodálódás módján meglakolnak a merénylet nyomán; a szerintük megfajított Gertrúd merénnyől szörnyettűk után zsugorodni kezdenek, ami tart nyilván a mai napig is. Efféle csodát pedig csak védenecsei számára tartogathat Isten.

Am két beszédes mozzanat mégiscsak azt sejteti, hogy politikai és nemzeti preferenciákon túl - amelyeket végül is a történelem menteni tud - Gertrúd szigorúan megtorolt vétkei között volt valami menthetetlen is. Szent Erzsébet álmában ugyanis megjelent a gyónás nélküli eltávozott királyné, és arra kérte lányát, hogy vétkei bocsánatáért imádkozzon Istenhez, s váltsa meg őt. A másik áruklódó adalék az a rengeteg adomány, amelyeket rokonok, leszármazottak és közeli hívek sietve juttattak az egyháznak Gertrúd lelki üdvéért: egyebek között Lelesz, Békakút, a Nyulak szigete finanszírozná a királyné üdvözülését; sőt, még a rossz emlékü szüret szőlőjét is a pilisi kolostor kapja a - talán szerelem-beteg - fivértől, Bertholdtól.

Hiszen tudjuk: Isten előtt. Akkor legalább a szőlőt.

(*Bánk*) A történet címszereplője, mint közismert, nem kezdett el zsugorodni a merénylet után; nemzeti szimbólumhoz méltatlan volna az efféle hirtelen dimenzióváltás. Sőt, ha az okmányoknak hinni lehet - amelyek, szemben a krónikákkal, közvetlenebbül erednek a kínos realitásból -, Bánk még nyolc évig visel magas hivatalokat, majd az új királyné környezetébe is visszakerül, hogy a megözvegyített uralkodó szolgálatait rövidesen „leghűségesebb jobbjának” nevezze rovott múltú hivatalnokát.

Elbocsátására - sokatmondóan - majd az arannyal pecsételt alku nyomán kerül sor, 1222-ben, tehát amikor más főnemeseket is megbélyegeznek és eltávolítanak; hat évvel később már per indul a királynégyilkosság miatt, 1240-ben pedig a „hűtlen Bánk” birtokait kobozza el IV. Béla király, aki nem felejt, s a dokumentumban keserűen megörökíti: „bár ennél sokkal nagyobb büntetést érdemelne.”

Béla mégiscsak szemtanú volt - nem úgy, mint a krónikák; noha a Képes Krónika is Bánk kardjáról tud, amellyel „keservesen kiontotta a királyné vérének”, s a műgelnai krónika és Thúróczy szerint is bűnös, sőt, egyes források „vadállati kegyetlenségéről” tudósítanak; amelyre válaszul Bánkot felkoncolták volna a tett színhelyén, nemzetségét pedig kitorlőzték volna az élők sorából. Tragikus felvonás - na gyanúnk és okiratok szerint mindez nem az ő drámáját zárta is le, hanem egy másik merényletet, Zách Feliciánét. Elgondolkodtat azonban, hogy míg Zách esetében a nyilvánvalóan személyes sérelem - lánya, Klára meggyalázása a királyné asszisztenciájával, annak öccse által - politikai súlyú megtorlással szembesül, addig Gertrúd halálának politikai indítékait személyes motívumokkal értelmeznék a krónikák. Ezt követi még Heltai is, aki szerint a gyilkos egyenesen királyi kegyelemmel találkozik, igaz, ezért Bánknak mindjárt lóra kell ülnie, hogy meg se álljon a Szentföldön, ahol Endrétől kér fejére ítéletet -

felmentése éppoly gyanús, vagy éppen „dramaturgiai” manipulációt sejtet, akárcsak a klasszikussá vált drámafajlatában.

Ha ugyan Bánk, a nádor egyáltalán lovagolhatott és „merényelhetett” a sorsfordító őszön. A híres spanyol szépség férje, Benedek ugyanis - akinek felesége Szomossal, Mihállyal és Bertrammal jött korábban Magyarországra - Halics kormányzójaként szerzett gyanús nimbust magának: erőszakos és zsarnok hírében állt, akinek nem kis része volt meghódított tartomány végső elkieserítésében, tehát felelőssége a lázadásban. Csakhogy Benedek évekkal a gyilkosság előtt egy másik bűnügy - Csépan nádor megölése - miatt gyanúba keveredik, 1209-ben száműzetésre és jószágvesztésre ítélik, és el is tűnik a színről, a szépséges asszonnyal együtt, akit krónikák nyomán nevezzük egyelőre „Totának”.

Bánk tehát aligha lehetett ez a „Korláth fia Benedek”, s talán tőle kellett megkülönböztetni nevének délies becározásával: Bankóként, ahogy azután népballadák is őrizték a nevét és - erősen stilizált - történetét. Az ő nemzetsége tehát így lehet a Katonától is büszkén említett Bor, családja tehát Ond vezértől eredt, s egy másféle - kínos - emléket örökölt: püspöki felmenője mérgezés gyanújába keveredett III. Béla halálakor. Am hogy a gyanú szertefoszlott vagy megalapozatlan volt - netán megalapozott és pályája szempontjából jótékony -, arra utal, hogy a birodalom déli vidékén mind jelentősebb szerepet játszott: előbb a fivére ellen lázadó Endre mellett tűnik fel a Délvidéken, majd győzelme után horvát-szlavon nagyrú, *bán* lesz; *Bánk bán* tehát.

Bánságából azonban győzelemre segített uralkodójának sógora, Berthold miatt mozdítja el nemsokára a király, aki Bertholdot még Kalocsa érsekévé is kinevezi, és Erdély vajdájává, meg Bács és Bodrog főispánjává; sőt, a hivatalalmozást betetőzőve Halicsba távozásakor saját helyettesévé emeli az ifjú meránit - nem a nádort tehát, sem az esztergomi érseket; a politikai hűséget megcsaló sérelem van olyan súlyú, mint kerítés és erőszak, és felszarvazás.

Az összeesküvők mindezek nyomán mégis asszonyi vért ontanak; pedig tudhatjuk: Berthold is véres kezűben volt - ám őt csak eltárgalták, ahogy ezt későbbi pápai oklevelek szemrehányása megerősíti; a sérelem nyilván így és csak így volt orvosolható; s a király is ebből ért: hazatér, kegyelmez, átszervez, majd kiegyezésre tör; s egy nemzedéknyivel elhalasztja a bosszúállást: igazságot tenni nyilván csak újabb igazságtalanságokkal lehetne, s ehhez nem érzi magát elég erősnek.

Nemzeti szimbólumok zsugorodása természetesen nem jár következmények nélkül - kiváltképp, ha a dimenzióváltás alapja nem a csoda, legfeljebb néhány különös adat s ezekre épülő töprengés. Ám a köztudat Bánkja - Katona révén - legalább ugyanennyit őriz más nemzetek szimbólumából is - Schiller *Tell* Vilmosából például, vagy éppen végül az idő „visszazökkenésére” is képes nagyúri Hamletből -, mint amennyit a nemzeti krónikák tévhiteiből; és mindez persze miért is változtatna bármin, bármint.

(*Melinda*) De hát mi is a helyzet ezekkel a nemzeti sérelmet is jelentő, sejtelmes bánki szarvakkal, amelyek szinte egy archaikus Lucretia-Tarquinius-történet árnyékával fednek el a csaknem barbárságig nyersen világító pilisi asszonygyilkosságot és az ezt lezáró, még barbárabb politikai kompromisszumot?

Kézai Simon - csaknem szemtanúként - elragadtatottan ír a spanyol nő szépségéről, ám gyalázatát nem említi, míg krónikájának első bővítője fontosnak tartja, hogy ezzel kezdje mindazt, amit majd II. Endre uralkodásáról mondani akar. Es mindjárt szól az asszony erényéről is - ha pedig ez szóba kerül, annak nyilván oka van, s azok magában az erényben keresendő.

Csakhogy kinek az erényében? Az oklevelekben ugyanis „Tota” szerepel, aki azonosítható volna ezzel az arche-Melindával, ám ragozott alakban olvasható: mint „totam”, talán csak így, kisbetűsen, hiszen nem jelent többet - s ezt más kútfők is megerősítik -, mint hogy *egészségében, teljességében* senki nem volt olyan szép, mint ő.

A rejtélyek akkor sem oszlanak, ha spanyol eredete felől fejtenék meg titkát: hiszen feltehetően Imre király - a legyőzött ellenfél - feleségének kíséretében érkezett Hispaniából Magyarországra, s az uralkodótól kapja 1202-ben a Sopron vármegyei Nagymartont, az Esztergom megyei Bajóthot (eredeti nevén Nyergedszeget, amely utóbb az elhagyott spanyol birtok nevét viseli - nyilván honvágy ellen). Minderről azonban akkor szólnak majd az oklevelek, amikor visszajuttatják az asszonynak elvett birtokait 1221-ben, s indoklasként éppen az szerepel, hogy ekként nyer jutalmat Gertrúd hűségesebb vigasztalásáért, iránta való odaadásáért, s a többi; s a fecsegő dokumentum ismét csak elszoja magát: visszautasítja a spanyol eredetű szépség megrendíthető erényére vonatkozó csúfos rágalmat.

De hát hogyan kerülhetne valaki a kisgyermekével együtt sietve száműzött, mert előzvegyült Constantia királyné múltjából és legszűkebb környezetéből az ellenkirályné hívei közé, és éppen ilyen közelségbe, hogy szinte lelkileg és érzelmileg orvosolja mindazt - ő, az ugyancsak idegen asszony a magyarok között -, amit Gertrúd számára nyilván politikailag kellene orvosolni? Vagy férje volna a megfajítás, s akkor annak hivatala tartja a szép asszonyt - előtörténetétől függetlenül - a királyné környezetében?

Ámde nyolcadfél évszázad távolából kihez adjuk „Totát”? Ha a birtokok elkobzása és visszajuttatása vezetné logikánkat, úgy valószínűleg az erőszakos halicsi kormányzó, majd eltávolított gyenge konspirátor: Korláth fia Benedek volna a boldog hitves - hiszen tőle vették el jószágait, még Gertrúd meggyilkolása előtt. Ám ha a krónikákban s drámákban halhatatlanná tett, elszenvedett, majd Gertrúdon megtorolt gyalázatból indulunk ki, akkor még mindig két férjfelölt között választhatunk: a Képes Krónika és a múgelnai krónika Bánk nevének csábításáról tudósít, míg a salzburgi és ágostai krónika Peturfeleségén lokalizálná a gyalázatot. Ahogy szó van gyalázatvevőként Kalocsa főpapjáról - Bertholdról tehát -, illetve Bamberg főpapjáról, aki a másik fivér, Eckbert volna. Mindezek pedig éppenséggel osztrák forrásból bukkannak elő: az 1268 körül keletkezett Anonymi Chronicon Rhythmicumból, a bécsi Continuatio Praedicatorumból, amelyet csak tovább színez a bécsi Képes Krónika, no és Bonfini, Heltai, Katona.

Vagy igazán erősen nyomjuk meg képzeletünk szórópisztolyát, s az erényekre vonatkozó királyi cáfolatokra támaszkodva feltételezzük - s ebben merész történelmi hipotézisek is megerősíthetnek -, hogy a szép spanyol asszony megtanulta kedvelni királyi barátjának kedvelteit? Hogy talán férje karrierje is köszönhető egyet-mást ezeknek az erotikus szívességeknek, amelyek honoráriuma olykor birtokokban öltött testet? Hogy a főúri lázadás ennek-is-végét vetett, s ezért az elkobzás, majd visszaszármaztatás, ezért a hála és a cáfolat? Vagy - még kockázatosabb logikát követve - a csábítás csak eszköz volt, mégpedig Gertrúdé, aki a szép barátónak férjére vágyott érzékek, érzelmek kerülő útja végén - és ezért kellett majd éppen tőle halálos sebet kapnia? Vagy ez már inkább a drámaíró feltételezése, George Lillóé például, s oly merész, hogy még a széles gesztusokkal dolgozó Katona is túlméretezettnek érezte?

A krónikák persze mindezt kor- és jogszokás tagolásában adják vissza, amely szerint az asszony egyformán bűnös, akár elszenvedi az erőszakot, akár kivánja; s ezt a bűnt csak a halál válthatja meg. „Tota” halála - Gertrúd halála. Csak a kései középkor lesz hajlamos arra, hogy legalább tébolyban lássa a szerelmet, vagy afféle tartós narkózisnak, melyfüvekkel-fözetekkel előidézhető: a *Romeo és Júlia* Lőrinc barátja éppoly mestere ennek az érzéki-érzelmi alkímának, mint talán Katonánál a hevítő- és altatóporokban utazó Biberách. Így a valóságos téboly szinte csak folytatása - *más eszközökkel* - annak, ami hatalmába kerítette korábban a szívet, lelket, vagy „pokoli tüzként” égett Melinda „csontjaiban”; akinek obszcén utalásokkal teli feleletei még a drámában is azt sejtetik: ebből a tébolyból már nem mozdul tovább. Es ennek eredetét csaknem bizonyosan követhetjük: Bánk spanyol felesége a dán Opheliától örökölte szelíd örületét - ha annak szelíd halálát hazai viszonyok között már nem örökölhette is.

(*Ottó*) Színpadi csábítója megidézésekor helyzetünk sokkal egyszerűbb és világosabb: Gertrúd öccse, Ottó herceg ugyanis nem járt Magyarországon - ekkor bizonyosan nem. A királyné másik három fivére mind megfordult ekkoriban néjje udvarában: ketten - Eckbert és Henrik - éppen a német-római császár birodalmi átkával megterhelten, mivel házukban gyilkolták meg fiát, Sváb Fülöpöt, ahol egy Ottó csakugyan gyilkolt: Otto von Wittelsbach 1208. június 23-án; a harmadik fivér pedig a már többször említett Berthold, Katona vallomása szerint is leghívebb modellje az általa Ottóként híressé tett drámahősnek.

Ottó ekként nem volt más, mint a testvérek összefoglaló neve, s minden ellenszenves vonásuk hordozója - ám akinek drámai fogantatásánál bizony a cenzúra termékenyítő szerepe sejtendő: ezért nincs szó semmiféle egyházi méltóságról, ami pedig oklevelekből, krónikákból, pápai levelezésből rekonstruálható. Pedig az ellenszenves mellékalakok csaknem mindegyike viselt néhány egyházi méltóságot - de ábrázolásuk szigorú tilalmát akceptálta a kecskeméti drámaszerző; legfeljebb ravaszul utalt a „bemocskolt bitorra” - értsen belőle, aki akar, akinek meg hivatása szerint értenie kell belőle, hihesse csak királyi bibornak.

A legmohóbb s talán legkedvesebb fivér ugyanis a délvédeli főurak útjában álló, uralomhalmozó Berthold lehetett, a jogszokással szemben megbízott uralkodó, a később elnászpángolt szüretelő, aki arcpírítón fiatalon, nem egészen makulátlan múlttal és tanulatlanul - ha nem épp ostobán - került a legmagasabb rangú főurak közé, s lett rövidesen az ország egyik legfontosabb közjogi méltósága. A sokszorosán megajándékozott királynéi öcsőt sógora Kalocsa érsekévé emelné - éppen azt a tisztiséget szánja neki, amelynek szerepe döntő a Délvédelben: hiszen Kalocsa volna a Bizánc felé nyitott egyházi, szellemi kapu, a kelet-római közlekedés eszköze tehát; hogyan is kerülhetne éppen ide egy züllött és tökféjű nyugat-római - nem is olyan régen éppen III. Béla uralmát legitímálta ugyanis a „keleti” Kalocsa, amikor a „nyugati” Esztergom érseke vonakodott koronát illeszteni a Bizáncban -álláspontjuk szerint- megzavart fivére.

De Endre ennél is tovább menne: a pápától a koronázás jogát kéri címeke-lrangokkal elkényeztetett kis sógora számára - ez pedig olyan legitímációt adna Bertholdnak, amelyhez már III. Ince sem asszisztálhat; ami tehát nem tagadott meg 1207-ben - az érsekké emelést -, azt megteszi 1211-ben: a királycsinálás

jogát nem adja meg a drága öcsnek. Így az uralkodás ideiglenes örömeivel kárpótolja megcsalt reményeiért az érseket Endre 1213-ban, Halicsba távozásakor - és nyilván éppen ez lesz az az utolsó politikai csepp, amellyel azonban mégiscsak nővére sorsa telik be.

A Gertrúdhöz bizonyos okkal és forrón ragaszkodó fivér végül csak emléket vihet magával nővérétől - például forrón szeretett hétezer aranyát, amelyet Endre még a pápának is emlegetni fog; később azonban a sógorok mégis együtt indulnak a Szentföldre, hogy ha felszabadítani nem sikerül is, de a meráni herceg legalább megszerezhesse magának Aquileja pátriárkájának kényelmes székét.

„Ottó” azonban - vagyis a fivérek, Berthold és Eckbert szelleme - nem távozik Magyarországról, hatásában és befolyásában semmiképpen sem: az ifjú trónörökös, a későbbi IV. Béla nevelőjeként „Ottó” meghosszabbítja hatását térben és időben, biztosítja befolyását, mégpedig kissé a mulandósággal szemben is; és majd a legitím király révén éri el mindazt, amit idegenként nem érhetett el. És bár 1213-ban vereséget szenved, s részben talán 1222-ben is - győzelmét az idő szavatolja: a szenvedélyekkel, traumákkal és történelmi tanulságokkal felnövő Béla király tüzzel-vassal keresztülviszi mindazt, amit - az ő hatására is - emberi és politikai igazságtételnek gondol.

Legalábbis a tatárokig.

(*Petur*) Nemcsak darabbeli *antagonistája* Ottónak Petur, de történetileg is ennek az „oltóságnak” lesz ellenfele, majd áldozata: IV. Béla minden birtokát elkoboztatja majd, és sokatmondóan telepít kolostort volt uradalma szívébe, a Gertrúd emlékének szentelt Bélakútra. A „peturság” azonban természetesen túléli a történelmi megpróbáltatásokat - és legfeljebb annyiban lesz áldozata, hogy szépen szimbólummá növekszik; talán éppen annak köszönhetően, hogy a fogalommal való szerepet - Déryné tanúsága szerint - saját maga számára írta Katona. Tudhatjuk persze, hogy a „jó szerep” nem feltétlenül a főszerep, ám a szerző jelenléte és megszólalása óhatatlanul a szöcső közvetlenségére utal; ha persze a színészen élő dramaturg azután műve egészével ki is egyensúlyozná majd hőse retorikusán túlsúlyos elfoglaltságait.

Petur színpadi „utótörténete” szűkséggel ezekre az ellentmondásokra is épül: ezért kap majd vastapsot a nemzeti függetlenség hiány idején rendszeresen, ezért herélik majd versengve jó másfél évszázadon át a legkülönfélébb pártállású cenzorok - míg az egykori szereplő talán megúsza egy sima karóba húzással, ha éppenséggel el nem menekül a gyilkosság helyszínéről.

Csak hogy a történelem Peturja, az oklevelek tanúsága szerint, nem volt bán, hanem bizony a királyné udvarbírája volt, tehát Gertrúd egyik legközvetlenebb tisztviselője, udvarának döntő szereplő hivatalnokja; s emellett felváltva Pozsony, Bihar, Sopron, Csanád, Bács stb. főispánja. Így háta politikai döntésekben való szerepe sem lehet kétséges - ahogy király(né)hűsége sem -, ez pedig mindenféle idegen-, asszony- és Merán-ellenességet legalábbis kérdéssé tesz.

A szaporodó sérelmek természetesen formát adnak elfojtott indulatoknak is, legyenek személyesek vagy kollektívek; kiváltképp, ha a „nemzet” elkövetett gyalázat válik túrhíttelenné - vagyis ha annak a főúri csoportnak kiváltságain, befolyásán próbálnak „erőszakot tenni”, amely még évszázadokig örömmel tekintni önmagát nemes egyszerűséggel a nemzetre. Sérelmeik orvoslására azonban végül maguk mellé állíthatták magát a királyt, vagy legalábbis ebből a bűnyügből értenie kellett, ami a sérelmet, elszántságot, bosszúvágyat illeti - és hát értett is: személyesen, közjogilag, sőt, még további „házasodási szokásait” illetően is.

A Petur gyilkossága mellett tanuskodó dokumentumok - mint az *Annales Henrici Steronis*, az *Anonymus Leobienensis* - olykor megemlítik a színpad számára ugyancsak megörökített társtestest, Simont, aki másfél évtized múltán ugyancsak birtokaival fizet bűnrészeségéért. Ez a Simon azonban - megkülönböztetendő a kor más Simonjaitól - oklevelek szerint Bánk veje volt, s ez egyszerre sejteti az összeesküvés családi és politikai összeszövődöttségét - ami így természetes a korban -, valamint a „Tota”-történet gyenge pontjait: vajon anyósa tisztességéért ontana-e királyi vért akár a leghűségesebb Simon?

III.

Miért ne tekinthetünk azonban az egész freskót homogén felületnek, tévedéseivel és elfoglaltságaival, romantikus színeivel és bájos anakronizmusával, ahogy Katona örökségéként nemzeti tudatunkra szállt? Hiszen az archaikus történet már csaknem rekonstruálhatatlan, s kitapinthatatlan adaléki mellett ott vannak a képzelet vitathatatlan tényei vagy éppen zseniális megsejtései, amelyek többet tartalmazhatnak a történelem szelleméből, mint a legszakos-rúbb analízisek s a mindig tovább kutatható kutatási eredmények.

No és képzeletünk számára is itt nyílik tágasabb mozgástér azóta, hogy a történettudomány ihletvidékéről elköltöztek az antikvitásban még oly otthonos műzsák.

A képzelet alakjait formálva pedig végre Katonát nem nyomaszthatta a nemzeti történelem rekapitulálásának ünnepi feszélyezettsége, és forrásaiból szabadon, bőven meríthetett; s ez mégsem kötelezte semmire. Krónikás lehetett: hűséges, hűtlen, mindegy-egyetlen szenvedélybe tébolyult, mint az (egy életrajzi lábjegyzetből szépen kifejtett) „Lidóra”, családtkodhatott, mint „Luci” - és bölcs, hideg, hatékony és invenciózus lehetett, mint ellenszenves kis remekalakja: „ritter Biberách”.

(Biberách) Tudjuk persze, hogy intrikusa riposztjai számára Katona olykor szó szerint vett át Eckartshausentől jelentős szegmentumokat-ám az már nyilvánvalóan saját találmánya volt, hogy Biberách valamiként a színmű rejtett *demiurgosza* legyen. Lézengő ritterként - „kőbor lovagként” - kerül a darabba, ahol azonban önmagát mint „szabad vitézt” határozza meg, s igazolja a békétlenek tanyáján; ennél több és lényegesebb pedig egy öntörvényű drámaohósról aligha mondható. Szabadságához tehát hozzátartozik, hogy lényegileg áll kívül a hűbéri hierarchián: összecsapásuk idején Ottóra is csaknem fegyvert emel; s maga dönthet arról, hogy melyik politikai táborhoz szegődik - egyedül ő, szemben a dráma sokszorosan elkötelezett többi hősével. Szerepe ebben is mintha csak a királyéhoz lenne mérhető, ahogy *antagonistája* nyilván az uralkodó, hiszen a végzetes konfúziót, amit szellemes és embertelen intrikáival kelteni tud, már csak Endre rendezheti el; s még abban is azonos vele, hogy tevőlegesen szinte mindentől távol marad, hagyja, hogy másokkal essenek meg az általa tervezett vagy éppen közvetetten mozgatott események; szabadságára kényes. Ambíciói okkal végtelenek: a királyi ősök között, éppen a császársággal is megkísértett Árpád-háziaknál, köztudottan ott vannak a kis-ázsiai lovagkirályságokat alapító „lézengő ritterek” - mint például Endre francia származású nagyapja.

Ellenszenves vonásait persze tovább mélyítheti, hogy Biberách az egyetlen *értelmiségi* a nagy ívű freskón: klastromban tanult, hangsúlyozza nagymonológijában, s mind a hatalomhoz való viszonyában, az annak csak technikus voltán -, s mindazt az érzelme és érzékek mozgatójának virtuozitásában kiismeri magát - a már említett „alkímiával”, különös pohámok-szerepével -, mindebben pedig mélységesen bölcs felismerés, a korszak radikális szellemi cinizmusa érhető tetten: ő csak szakértője hatalomnak, léleknek, viszonyoknak - nem hisz ezeket átfogó eszmékben: lézeng, szabad, ritter.

Talán ez indokolja a darabban sejtetett tekintélyét, hogy míg Ottónak belső tanácsadója, s egyben legfőbb titkának ismerője, addig tőle kér tanácsot Lidóra is, de ő szól Bánk asszonyával, amikor szükséges - hiszen „esméred Melindát”, mondja sejtelmesen és irigyan Ottó. A békétlenektől ő kiseri haza a tanácsára ugyancsak számító Bánkot, ahogy ő jelenti majd neki is Melinda futasát, közvetve és kommentálva a drámát, melyet irányítani is tudott.

Csak orvul elszennvedett halalos sérülése olvasztja fel hidegsége maszkját, amelyről persze már korábban is sejteti, hogy nem más, mint valamikor forró szenvedélyeinek fonákja. Myskának igéri haldokolva, hogy „nagy dolgokat” fog „felfedezni” - és a nagy dolog csakugyan *nagy*: halálos ágyán végül a feszületre esküszik meg, hogy Gertrúd ártatlan. Akiről ő tudja legpontosabban, hogy nem az - hogy legalábbis társtettes a csábításban. A „nagy dolog” ekként azt jelenti, hogy saját lelki üdvét adja oda, végleg, a királyné evilági emlékéért; ártatlanságáért tehát, az örök kárhozát merész választásával vall Gertrúdnak fűződő szenvedélyéről - megkésve, de ellenállhatatlanul; s ez a vallomás lesz az, melynek még a király is feltétlenül hinni fog a végén - ezt már csak a bekövetkező dramaturgiai erőszak hatástalaníthatja, a nemzeti katarzisz igényének közvetlen utasítására.

Pedig talán az egész történetet innen lehetne megérteni. Nem Katonáét, hanem azt, amelyet ő is érteni próbált, és amelynek értelmezésével éppen a különös, középkori történet feltöretlen titkára utalt. Amiért nem hagyhatott nyugodni megannyi krónikást, költőt, drámaszerzőt évszázadokon át. És amelyhez egy elhíresült mondat ad kulcsot, amolyan „biberáchi”, bravúros szofizma, melyet kortársak a megsértett esztergomi érsek, János szájába adnak.

Reginam occidere nolite timere bonum est si omnes consenserint ego non contradicam.

Katona hallgat róla - meglehet, feltűnően -, noha Alberich krónikája már két évvel a gyilkosság után megörökíti a tucatnyi veszedelmes szót; és János érseknek jó oka lehetne efféle szenvtelen és letagadható felbujtásra-tílalomra: Imrétől kapott birtokait ugyanis Endre korábban elkobozta, az ő helyére Kalán pécsi püspököt ültette volna már 1205-ben, koronázási joga kérdésessé lesz, Berthold emelkedése pedig vezető szerepét veszélyezteti; mindez persze fegyverrel nem orvosolható, ám hogy a merényletet követő politikai fordulatnak ő is hasznélvezője volt, azt bizony valószínűsíti, hogy az országot majd az ő kezére bizza a király, amikor végül áldásával felszerelve a Szentföldre indul.

Meglehet persze: a mondat későbbi betoldás, hiszen a szellemi bűnrészesség akár csak enyhé gyanúja nyomán egy pápai fegyelmi vizsgálattal elkerülhetetlen lett volna; s egykori krónikák nyomán sejtethetjük, hogy amolyan konspirációs felkérésekre adott korabeli típusválasszal van itt is dolgunk, amilyen más európai uralkodók sorsát is megpecsételte már. Egyetlen bizonyosságunk

legfeljebb annyi lehet, hogy a párizsi nominalista iskolákban foglalkoztak a jelentés efféle *hermafroditizmusával* ekkoriban a skolasztika zavarba ejtően végtelen szellemi horizontja alatt.

Mert akkor tévedünk el végképp a történetben, ha elfelejtjük, hogy Isten ekkoriban mégiscsak minden tett fókuszában ott volt, és kiváltképp a Parancsolatok megszegésekor kellett keservesen bízni abban, hogy ezt és éppen ezt ő feloldozza majd.

Talán ezért is, hogy a történetet sokban alakító Délvidéken legalább háromféle polemikus, hívó, szellemi irányzat találkozhatott, és formálta a későbbi eseményeket. Hogy Isten mégse legyen olyan idegen ezen a vidéken.

Délkeletről terjedt a bogumilizmus, délnyugatról a patarénus tanítás közeledett, s északnyugat felől diadalmasan tört előre a nominalizmus. Isten ugyanis annyira „testközlemben” van ekkoriban, hogy szinte minden mozdulatot követ, mint úszót a víz. Még az évek múlva a királyra támadó Zách Felicián főbűne is ezért lesz az eretnokség: a kiközöklentő tett kiközöklent hitre utalt.

A bogumilok ugyanis a teremtés egész művét a Sátánnak tulajdonítják - Isten elsőszülött, bukott fiának műveként -, a felelősséget is csak ő vállalhatja érte. Ekként lesz minden, ami testi, anyagi, szükségképpen bűnös is, ahogy minden világi autoritás - hatalmi, közjogi, egyházi; mindegy - eleve elfogadhatatlan. (E logika döntő pillanatban éppolyan otthonos lehet Ottónak, mint Peturnak.) Ha tehát éppen a hatalom és tekintély körvonalai moskóznak el egy kárhózzal szinonim teremtésben, úgy nincs többé kritériuma a lázadásnak, hűtlenségnek vagy éppen a legitím uralomnak; ha pedig egyszer semmi más nem tisztá, csak a szellem, akkor meg minek bibelődni érzelmi, érzéki vagy politikai higiéniaival.

A veszedelmes és eretnokségként megbélyegzett logika ellen rövidesen magyar kereszties seregek vonulnak Spalato és Trau felé - tehát történetünk néhány epizódjának színhelyére -, s ha ideiglenesen győzelmet arathatnak is, az arrafelé mindenhol meggyöngült hit mégiscsak megkönyíti majd az utat mindenféle „eltévélésnek” - nemsokára például az iszlám befolyásnak: a kétféle hit szent könyvei ugyanis a bogumilok leszármazottainak olvasatában zavarba ejtően kompatibilisek (az egykori eretnek mai szarajevói utódai talán nem sejtik, hogy valláscseréjükért, megpróbáltatásukért a meghasonlott korak a XIII., ma a XX. század - is - felelős).

A patarénusok egyházkritikája számára példászerűen jelenik meg a színűben is sejtetett Berthold, a kétes tisztasággal magas méltóságba emelt klerikus; Katona nem utalhat rá, de középkori kortársai megkérdézhették: hogyan is lehetne érvényes az a szentség, amelyet morálisan tisztátalan kezek szolgáltattak ki, vagy éppen pénzen és hatalmon megváltott pozícióból nyújtanak? Az ekkoriban szimóniával mélyen átitott és hatalmi csatározásokba merült egyház szükségképpen legfőbb legitímációját kezdi ki az Észak-Itáliából terjedő, naiv mozgalom, mely - az úton feltehetően Merán környékén - felüti fejét Szlavóniában, Pozsega körül; megint csak ismerős helyszíneken. A logika rövidesen egy következtetéssel továbblép: mindenki Isten felkentje lehet, akit élete erre méltóvá tesz - ahogy senkit nem véd meg vállalt, megszerzett, kinevezett méltósága, ha egyszer elveszette morális hitelét; a konzekvenciák színpadról és történelemből egyként ismerősek.

Hiszen ez ugyanaz az év, az 1213-as esztendő, amikor ennek a konklúzióknak hazárd végteléként gyerek-keresztshadjáratot indítanak Európából a Szentföld visszahódítására: hogy amit az erő nem vett meg, azt majd a tisztaság megveszi. És talán ez a monumentális és kétségbeesítő, és felfoghatatlan tragédia megsejtet valamit annak naiv és destruktív ideáljából, amit a kor Istenről és teremtésről hinni akart.

Mert amit gondolni akart volna, annak útját állta a középkor univerzálivitáiban végtelékig hajszolt intellektus. Amelynek kételye a tudásban éppúgy erősödött, ahogy növekedett a tudás maga; ám mindennek nyomán csakis az egyedi dolgok és az azokat kifejező szavak, fogalmak tűntek egyedül érvényes realitásnak, megfoghatóknak, megfogalmazhatóknak - és semmi ezen túl, ezek fölött, átfogó kategóriaként nem létezhetett.

Mint központozás nélküli mondat; mint meggyőződés nélküli értelmiségi; mint főzetekkel-porokkal befolyásolható személyiség; mint kétértelmű biztatás-tiltás, adott és ezzel mindjárt visszavont tanács - úgy erősödött és foszlott azonnal széjjel a korban mindenféle hagyományos koherencia; az antik cinizmus modern, nominalista újraéledése, értelmezése, hódítása és kétségbeesése nyomán - elsősorban Nyugat-Európa kolostoraiban, elméiben, értelmiségének maradó tévelygéseiben. Szomorú és vitathatatlan konklúziójává vált, hogy például *lóvan*, de *lóság* nincs - hogyan is volna. Hogy Anthisztenész utasította el egykor Platont, úgy diszkreditálták újult' erővel az ekkoriban ismét hitelt veszítő ideatant. Maradandó és keserves példát mutatva ezzel a történelemtől való gondolkodásnak - tehát magának a történelemnek is -, akárcsak a tragédiák, indulatok, érdekek és események összefüggéseit kereső logikának, a megértés vágyának - kétségbeesett, becsületes cinizmussal. Előkészítve ezzel a történelem felületét minden kései graffitizónak. Tessék.

Nagy András

Nagy András

BIBERÁCH

Másfél tucat szemtelen közjáték Katona drámájához

SZEREPLŐK

BIBERÁCH, egy lézengő ritter
LUCI Biberách társa
GERTRUDIS királyné
OTTÓ Gertrudis öccse
IZIDÓRA türingiai lány
BÁNK BÁN Bánk bán
MELINDA, a felesége
MYSKA BÁN Gertrudis „bizalmasa”
PETUR BÁN ismert békétlen
TIBORC paraszt

Valamint udvornik, komorna, békétlenek

Történi: Katona József drámájának idejében (akár belleszethetően a dráma képei közé).

Helyszín: az esztergomi vár (ismert rejtékajtókkal, titkos szegletekkel, egyebek-kel - már ahogy ezt II. Endre fogságának idején kialakították).

Vigyázat! Számos egykori (középkori) forrás úgy tűnhet, mintha írói fantáziám terméke volna - de hát nem az. En - csak - használtam őket.

ELŐVERSENGÉS

1. közjáték Sötétben

BIBERÁCH Luci!... Luci!...

Hirtelen végigsöpör szél, csörömpöléssel kicsapódnak az ablakok, s a lassú derengésben por kavarog, és rengeteg tört üvegcserep sejthető szanaszét a komor boltívek alatt

Luci.

Luci nem felel, talán bent sincs

Tehát most ez következik. (Lámpást gyújt, döbbenet néz körül)

„Boszorkánykonyháját” valaki módszeresen, alaposan összetörte: külön a kémcsöveket, a sajtólót, malmocskát, üstöket, tégelyeket, mindent

Luci.

Luci egyáltalán nem felel

(Nézi a kiszórt porokat, a szétmázolt kenőcsöket stb.) A tetűszörp. Manónyál. Hát egy kicsit sem hibázhattál volna, Luci? A piócapóc.

Luci hallgat, nyilván nem hibázhatott

(Turkál a romok között) Már csaknem megérett az aragon pókolaj. Nincs többé koponyába dörzsölhető meráni vakondvaj. Sem antióchiai atkalekvár... (Körüljárja a rombolást, elhülten, szédelegve) Kiszabadítottad a palackot a szellemből. Gratulálok. Főzeteim, füveim, poraim, mind az egész arzenál... Lábad előtt hever. Sót: alatt. Mert aki főzte, gyűjtötte, párolta, mert ugye, az, már, nem hevert. Luci?

Luci persze nem felel

Mit adok majd Myska bán ótvarára? Mit cseppent majd a szépséges Melinda a spanyol fürdővizébe? Miféle hajnövesztővel hitegessem tovább Solom mestert? *(Hirtelen)* Es ha őfelsége... A királyné kívánna... *(Csend)* Vagy úgy. Értem. Tehát. Ezért.

Luci talán bólint valahol

Csábítóttal volna el egészen, Luci! Vagy én téged. Netán kevés volt az idő a kolostortól idáig? Mondtad volna féltőn, mondjuk, valahol Türingiában pár éve, hogy nem hiszel az én jótékony méregkeverésemben, mert tévedett apátságunk valamennyi bölcse, nem igaz, hogy az ember csak központozás nélküli mondat, amely ekként bármit jelenthet, míg ki nem tesszük a vesszőket, pontokat a megfelelő helyekre, s hogy ezeket éppen így tehetjük!

Luci végre feltűnik a magasban, pofákat vág

Banális, rendben, tudom. Hiszen ezért szóktünk el a kolostorból, no meg mert nem birkózhattunk meg a helyi bölcselet lényegével, de hiszen mindig csillogóbb a felszín!

Csend, szilánkok szedegetése stb.

A jelenségek univerzuma, amit semmiféle törvényszerűség nem érinthet meg, sem tudás, sem logika, mert csak egyedi dolgok vannak, minta szavak, és ami még van: a grammatika hiánya.

Luci összerenzen

(Nézeget, resignált) Becsvágyra... Itt volt a királyi prűszköllőpor. Elfolyt a békéltető tinktúra. Egy csepp maradt talán a serlegekben! Altató. Hevítő. No és persze a porok szerelem ellen, helyett, miatt...

Hirtelen erős szél fúj be, összekeveri a porokat. Luci talán bólint

A magad részéről megsértődöttél, és lezártad a vitát. Ha feszélyez minket az érzékek alkímiája, hát törjük össze mindjárt a laboratóriumot!

Luci a körmét rágja

Hogy van ez, Luci, minél csúfabb valaki, annál érzelmesebb? *(Lázasan keresni kezd valamit)* Luci... De ezt... Ezt nem teheted velem. Nekem itt... Még dolgom van! Fontos dolgom! Én nem mellékszereplőnek születtem, Luci. Ez csak alkalom, mint egy dialógusnak sejtetett monológ. Én voltaképpen párbeszédet folytatok... Minden tettem erről szól... Es választ is kapok! *(Tébolyult keresés polcokon, fiókokban stb.)* Add elő!

Luci kuncog

Kérem a receptkönyvet. *(Csend)* A könyv nélkül, Luci... Végem! Aki összeesküvésre készül, s hozzám fordul, annak elmúljanak a pattanásai? Szerelmi hevítő nyomán a megrendelőnek számárfülei nőjenek? Aki álmatlanságban szenved, mellékhatásként ölje meg az uralkodót? Miféle központozás lesz ez? Miféle történelmi grammatika, Luci? Ha nem lesz többé határa hatásnak és mellékhatásnak...

Luci önelégülten mosolyog

Luci! A könyvem! Addig fogok itt ordítani, amíg vissza nem kapom. A szerepem van benne! A főszerepem! Luci!

Luci mosolyog, legyint

Luciiii!

ELSŐ SZAKASZ

2. közjáték A királyné

szobájában

GERTRUDIS Egy kis herceg! Az érik bennem, Biberách.
BIBERÁCH Gratuláljak, vagy... segítek szabadulni tőle, felség?

GERTRUDIS Egy Isten áld engem ilyen nagyvonalúan. *(Csend)* Istenem.
BIBERÁCH Isten, Isten.

GERTRUDIS És hogyan is lehetne megszabadulni egy Istentől.
BIBERÁCH Erre is van recept.
GERTRUDIS De akkor is: ott a másik.
BIBERÁCH Nem értem.
GERTRUDIS Én sem értem. Csak történi velem. Egy Isten szeret, egy másik áld. *(Hasára szorítja a kezét)* Es én, mégis: valaki mást, egy harmadikat...
BIBERÁCH Istent?
GERTRUDIS Halandót! Istennek hála... Egy halandót szeretek, Biberách.
BIBERÁCH Gertrudis! Ha... Igaz lehetne. *(Halkan)* Istennöm...
GERTRUDIS Mit beszélsz?
BIBERÁCH *(letérdel)* „Az izeltlábú nézi a napot.”
GERTRUDIS Ez meg mi?
BIBERÁCH A véglény és a végtelen fény románca. Megfaragva templomokban, oszlopok talpazatán.
GERTRUDIS Nem ezért hívatlak.
BIBERÁCH Még... Nem? En, a boldogtalan halandó...
GERTRUDIS Állj fel. Kíséj az ablakhoz!
BIBERÁCH Boldog ablak.
GERTRUDIS Az országot járja. Látni akarom az országot az ablakomból. Tedd el onnan a könyvet.
BIBERÁCH Nocsak. Szinte mint a receptkönyvem.
GERTRUDIS Receptkönyv! Azt gondoltam, halandóság elleni receptekkel.
BIBERÁCH Készítésükkor óvakodj a mellékhatásoktól, Istennő.
GERTRUDIS A hatalom! Annak nincs mellékhatása.
BIBERÁCH De a tiéd csak a mellékhatalom hatása, Gertrudis. Hiszen a királyé a fő.
GERTRUDIS Fő? Talán csak lehetett volna. Endre: a majdnem német-római? A majdnem bizánci?
BIBERÁCH *(sóhaj)* Galícia, Galícia.
GERTRUDIS Hogy sülyedhetett idáig, ugye? Ó, aki két trónus várományosa volt, dupla császár lehetett volna, ő most siet marakodni egy Miciszlavic Miciszlávval...
BIBERÁCH Kis hercegeknek kellene a kis tartományok.
GERTRUDIS Jaj, ne is mondd. Emlékszel, Biberách? Endre, aki végignézte, igen, trónusunk későbbi díszé, jelenleg gyakorló Isten, végig a magyar urakkal együtt, ahogy győztes bátyja engem egyszerűen becsomagoltat, s udvar-tartásommal együtt visszaküld hazámba, mint egy... Mint egy... Mint egy...
BIBERÁCH Hogyan emlékeznek.
GERTRUDIS Persze még nem voltál akkor itt.
BIBERÁCH Hiszen ezért lehetek most itt.
GERTRUDIS De hát hogyan bocsáthatnék meg azoknak, akik akkor ezt végignézték? Ha ők feledhetnék is, mert alattvalóim; én nem. Az egész ország azután, amelyen keresztül máháimmal, hasamban az első herceggel, és körülakva minden szégyenemmel... Irány Merán!
BIBERÁCH Hogy onnan támadj fel. Es újra!
GERTRUDIS Ez nem feltámadás, Biberách. A halandóságot nem lehet így orvosolni. Ezt megtanultam a könyveimből. *(Kinyújtja érte a kezét)* Kérem.
BIBERÁCH *(fintorogva átadja)* „Világtörténet...”
GERTRUDIS Jó vaskos. *(A székre teszi, ráül)* Szemmel tarthatom...
BIBERÁCH A szerencsés halandót az istenáldotta nő?
GERTRUDIS Ez sem orvosság. Ezek a kis Árpád-háziak, idebenn. *(Hasára üt)* Hanem... Európa harmada. Az talán lehetett volna. Ha a birodalmam felett soha nem nyugszik le a nap. De már... Lenyugszik. Es nem is az enyém.
BIBERÁCH Kicsi ahhoz Európa. Es az is rabság. Mint minden hatalom.
GERTRUDIS Egy nő ne tudná? Persze hogy az. Szinte minta testi funkciók. És mégis.
BIBERÁCH Ezért hívatál?
GERTRUDIS *(halkan)* Szeretek, Biberách.
BIBERÁCH *(zavartan)* Tudod, mit érezhetett az a kígyócska Éva iránta kertben? Nyújtva a legdrágábbat, amije volt: az almát, a tudást.
GERTRUDIS Míg engem persze egy Isten szeret.
BIBERÁCH Felség! Az istenek ügyetlen szeretők. Erről szól az egész antik mitológia.
GERTRUDIS Vagyis Isten felkentje. Kegyelmeből s a többi. És árad rám a végtelen kegyelme, a szerelme, a vágyakozása, a mindene. Es mégis. Nem feledhetem azt a csomagolást, ha azóta Isten lettem, sem feledhetem. Azt a nyugati utat. *(Csend)* Sőt azóta egyre kevésbé.
BIBERÁCH A király most távol van, mint az Isten.
GERTRUDIS Úgy van. Es ebben a felfüggesztett gondviselésben én eltávolítottam... A halandót is.
BIBERÁCH Nem értem.
GERTRUDIS Most már én sem értem. Hogy miért tettem. De akkor azt gondoltam, a távolság jó tanácsadó. Istenről, királyról... Szerelemről. Könnyebb következtetésekre jutni, ha nincs jelen.
BIBERÁCH Királyné!

GERTRUDIS Hagyd, jó Biberách. Egy bakfis. Az ül előtted. Ne higgy a látszatnak, palástnak, terhességnek, ne higgy az ambícióimnak se, még ne; egy zöld-fülű, izzadó tenyerű liba.
BIBERÁCH Tehát?
GERTRUDIS Kérni akarlak, jó Biberách.
BIBERÁCH Nincs olyasmi, amit ne...
GERTRUDIS Hagyd ezt.
BIBERÁCH De ha csakugyan! Istennő!
GERTRUDIS A király maradjon távol. Isteni hely. És itt... Hozd mozgásba a gépezetet, jó Biberách.
BIBERÁCH A gépezetet. *(Sápadtan)* Ajaj.
GERTRUDIS Te tudod, hogyan működik... Szenvedélyek, lélek, varázslat, intrika... Történelem! Szerek, fűvek, szálak, pletykák, érdekek, miegyéb.
BIBERÁCH Tegnapig... Tudtam.
GERTRUDIS Semmi nem számít. Szerezd meg nekem... Te, nominalista!
BIBERÁCH A receptkönyvem, ugyanis...
GERTRUDIS Szerezd meg... Bánkot!

3. közjáték

Ottó szobájában

OTTÓ *(bíborosi palástban és pőzban áll)* Az ifjú kardinális... Fogad!
GERTRUDIS *(belép)* Izléstelen.
OTTO Gondoltam rá. A Vatikán csapnivalóan öltöztet. Hitet cserélhetnék. Turbán például remekül mutatna rajtam.
BIBERÁCH *(belép, követve a királynét)* Mégsem voltak hiábavalóak az eszme-futtatásaim.
OTTO Szinte ijesztő pedig, mindezek ellenére milyen jól mutatnak bíborosnak.
GERTRUDIS Mutatsz? De hiszen az vagy! Mégpedig milyen áron. OTTO Megszolgálom majd, felséges néném.
GERTRUDIS Öltözz át, beszélünk kell.
OTTO Remek! *(Eltűnik, kintről)* Már öltözöm is.
BIBERÁCH Milyen fogékony volt a szavaimra egykor! A kolostorból való szökésemet követően éjszakákat beszélgettünk át Svábiában ezzel a... Szent Anthisztenésszel. Most meg valóságos szent akama lenni? Őt sem kímélné a Vatikán izlése?
GERTRUDIS Te, Biberách, én már elkezdtem, megszeretni azt a nőt is.
BIBERÁCH Akit Bánk szeret?
GERTRUDIS Hogy érzelmeim keresztül kitapinthatam az ő szenvedélyét.
BIBERÁCH A spanyol Melinda.
GERTRUDIS Legyen spanyol! Legyen a valamikori ellenkirályné kedvence!
Gyönyörű ornamentika Konstancia királyné hátteréből, mit számít most!
BIBERÁCH Igazi nevének persze ő is csak Mortundorf Tota.
OTTO *(lovagi öltözetben belép)* Tessék! A hősnékek főszereplője megjelent!
(Forog, mutatja) Kedves kardom... *(Suhog)* A hadjáratokhoz szükséges kereszt... Családunk sárkányos címere...
GERTRUDIS Figyelj rám, herceg.
OTTO Nem!
GERTRUDIS Feleselsz?
OTTO Pontosítok. Ez nem a herceg, akit látsz. Ez a vitéz. Ottó, a nagy hírű lovag. Szentföldi atléta, aki megy, hogy felszabadítsa a Szent Sirt.
BIBERÁCH Mi van veled, Ottó?
OTTO Vagy legalább a Balkánt kipucolja a bogumiloktól.
GERTRUDIS Nekem hercegi öcsém kell. Mégpedig sürgősen, mielőtt elveszítem a türelmem, és megbánom, hogy egykor, súlyos kockázatokat vállalva, udvaromnál menedéket nyújtottam neked.
OTTO Valóságos angyal legyen, aki ért téged, királyné. Pedig hogy siettem... *(Eltűnik, kintről)* Siethetek megint. Így nincs benne semmi élvezet.
GERTRUDIS *(halkan, Biberáchhoz)* Csak róla faggatom Melindát. Mindent tudni akarok felőle, s közben fáj a tudás, hiszen gyengéd forrására utal; de hát édesebb sincs, mint minduntalan beszélni róla.
BIBERÁCH Melinda, hm, együgyű.
GERTRUDIS Ha ravasz volna és okos, és romlott, akkor sem sejthetné, még legkicsapongóbb képzelgésében sem, amit... Te már tudsz, Biberách.
BIBERÁCH Jó Biberách.
GERTRUDIS Jó Biberách? Segítesz?
BIBERÁCH Hát mondhatnék nemet? Mondhatott volna Évának a kígyócska?
GERTRUDIS És az a nő... Ő vajon mondhat majd nemet? Ha terveink szerint Ottó herceg...
BIBERÁCH Melinda? Persze. És mindegy. Ki tudja, mit jelent egy nem? Egy szép nő kezében pedig nincs veszedelmesebb fegyver, mint az együgyűség. Es Melinda ezt úgy forgatja, mint a szaracénok. Ösztönösen és könyörtelenül.

OTTÓ *(belép)* Íme, a herceg. Arisztokrata szövési, súlyos honi kelme, tekintélyes aranylánc, méltóságtejes harisnyák. *(Hercegi pózban)* Királyi néném, rendelkezz velem.

GERTRUDIS Befejeznéd végre ezt a kaméleonkodást?

OTTÓ De kérlek! Súlyos tévedésben élsz, Gertrudis. A kaméleon ugyanis lényegileg mégiscsak egyetlen lény...

GERTRUDIS Ottó!

OTTÓ Ottó pedig nem.

BIBERÁCH Féltreértetted az eszme-futtatásaimat.

OTTÓ Ti szakítottatok félbe. Az egész gondolatmenetet. Hiszen még következett volna Ottó, a merénylő, a remek fekete szaténben, amit Sváb Fülöp lemészárlására csináltattam, majd Ottó, a magyar ispán, Bács, Bodrog s a többi helyi eredetű bogláraival és zsinórokkal, no és a világfí Ottó...

GERTRUDIS Világfi. Jól van. Álljunk meg itt egy pillanatra.

OTTÓ *(belehevülve)* Hiszen csak Ottók vannak. Ezek mind s talán még ezeken túl is rengeteg egyedi Ottó, de „oltóság” nem létezik. Súlyos bölcséleti tévedésre ezért utaltam néném, ezzel a kaméleonozással.

GERTRUDIS *(felkiált)* Szeretsz-e, Ottó?!

OTTÓ *(visszaordít)* Szeretlek, Gertrudis!

GERTRUDIS Nem engem, ostoba herceg!

OTTÓ Nem téged, hanem... Általában? A „szeretés” univerzális értelmében? De hát létezik-e efféle szeretés, vagy csak konkrét és egyedi szeretetek vannak?

MYSKA BÁN *(kívülről bekiált)* Isten éltesse a magyar királynét!

GERTRUDIS Istenem! *(Feláll)* Letelt az időm. Biberách! Vagyis jó Biberách...

MYSKA BÁN *(belép, meghajol nagyothallóan ordít)* Udvarunk napfénye... *(Mosolyog)* Létünk bearanyozója... Isteni asszony! Eljött az ideje...

GERTRUDIS Tudom!

MYSKA BÁN Felséges állapota sem engedi tovább...

GERTRUDIS Felséges, csakugyan. Gyerünk, vár az esti öklendezés, nehogy lekéssem. *(Elindul, a bán követi, majd visszafordul, jelentőségtelesen)* Jó Biberách! *(El)*

BIBERÁCH *(csend)* Hát csakugyan ennyire szereted.

OTTO Miről beszélsz?

BIBERÁCH A vallomásodról, Ottó.

OTTÓ Vallottam volna? Egyébként... Abban is elég jó vagyok.

BIBERÁCH A hiány árukkodott. A kimondatlanság. Szinte kioldított ezekből a megmutatott Ottókból az egyetlen, az, amelyik annyira fontos és súlyos, és mély, hogy így meg sem mutatható.

OTTÓ Vagy úgy. *(Gondolkodik)* Érttem. *(Nem érti)*

BIBERÁCH Ha tudnád, mennyire, de mennyire értelek. *(Elindul)*

OTTÓ Hé, állj meg, Biberách. *(Csend)* Mit is értesz?

BIBERÁCH Ahogy csak egy szerelmes érthet egy másikat.

OTTÓ Te? Szeretsz?

BIBERÁCH *(bólint)* „Az izeltlábú nézi a Napot.” A lézengő ritter elkábult egy istennőtől.

OTTO Mint ahogy én?

BIBERÁCH Számodra... Lehet remény. Számomra... *(Legyint)*

OTTO Luci?

BIBERÁCH Úgyan. Luci határozottan apáca volt, még határozottabban elcsábítottam, de egészen határozottan nem volt istennő.

OTTÓ Hát megmondod végre, hogy ki?

BIBERÁCH Ha te megmondod.

OTTÓ *(tanácsalannul)* Én?

BIBERÁCH Még talán segítségemre is lehetnél. És akkor én is segítenék neked.

OTTÓ Miben?

BIBERÁCH Hogy a tiéd legyen.

OTTO Akit szeretsz?

BIBERÁCH Tilalmasan.

OTTO Miért tilalmasan? Talán... Valami férfi?

BIBERÁCH A tilalom oka, igen. A férje.

OTTO Mint a tiédnek?

BIBERÁCH Enyém? Rosszabb. Két férfi. Egy férj és egy szerelmes. És egyelőre egyik sem én vagyok.

OTTO Különös istennő.

BIBERÁCH Minden istennő különös. Egyedi. Hiszen „istennőség” pedig végképp nincs.

OTTÓ Mondd meg előbb te.

BIBERÁCH Felérne egy felségsértéssel.

OTTO Ne aggódj, engem nem sértene.

BIBERÁCH De te, te miért vagy ilyen óvatos?

OTTÓ Azt hiszem, egyszerűen... Szokásos bölcsességem.

BIBERÁCH Ami szerelmi ügyekben közismerten rossz tanácsadó.

OTTÓ És... Némi tanácsatlanság. Ha segítenél, Biberách!

BIBERÁCH Rendben. És azután te, nekem.

OTTÓ Amúgy sem boldogulhatunk egymás nélkül. Minket bonthatatlanul, mint valamiféle közös sors, úgy köt össze a bűnünk. BIBERÁCH *(gyorsan)* Oltsd fel háta szerelmes Ottó alakját.

Izidóra belép, megáll a háttérben, bámulja Ottót

OTTÓ A bizánci brokát?... Alul az erotikus slejfnikkel? Prémis kalap?

BIBERÁCH És merj végre arra gondolni, a legeslegszobábbra, aki egyedül lesz így méltó hozzád. Mert így működik a szív. Erkölc és gondolkodás vakfoltjával fedí el azt, aki pedig egyes-egyedül volna a látóterében. Érted, Ottó? Ha valakire gondolni sem mersz, eszedbe sem jut, akkor azonnal fogj gyanút, mert mindez csak azért van így, mert ő számodra a legfontosabb.

OTTÓ Megvan! Es a türingi kesztyű! Hogy erre nem gondoltam. Várj meg, Biberách! *(Megöleli, eltűnik a ruhásszobában)*

IZIDÓRA *(előlép)* Láttad? Láttad, ahogy átnézett rajtam?

BIBERÁCH Izidóra! A legrosszabbkor.

IZIDÓRA Micsoda gyengédség volt ebben az észre nem vevésben! Mintha meg akart volna kímélni attól, hogy egyszerre fellobbanjon minden szenvedélyünk... Juj! Es szinte elhamvadjunk ebben az egymásra találásban!

BIBERÁCH Tűnj el.

IZIDÓRA Már tűntem.

BIBERÁCH Mindent elrontasz, ha most itt megjelensz.

IZIDÓRA Most tehát feltűnök, Biberách.

BIBERÁCH Ha valamit is adsz a szavamra... *(Kifelé tuskolná)*

IZIDÓRA Hogy köszönjem meg neked, amit itt értem tettél?

BIBERÁCH Itt? Érted?

IZIDÓRA Hallottam.

BIBERÁCH Istenem... *(Másfelé tuskolja)*

IZIDÓRA *(meghatva átöleli, mintha „viszonozná”)* Vakfolt!

BIBERÁCH Vagy úgy. Nézd, terád még nagyon fontos szerep vár, Izidóra... Már sokat töprengtem rajta, de... Kicsit később.

IZIDÓRA *(sírással küszködve)* És én már azt hittem, hogy egy merő fiaszó vagyok...

BIBERÁCH Senki nem az. Minden szerep főszerep itt, rajtad múlik, hogy a tiéd is az legyen, ha most el tudsz tűnni...

IZIDÓRA Én mindenre képes vagyok, Biberách. Én úgy dobtam el a büszkeségemet, amikor Ottó nyomába szegődtem, hogy ezzel megváltottam a jogomat erre a szerelemre. Pedig nem tudom, mondtam-e, hogy a vérem...

BIBERÁCH Minden pillanatban kiléphet. Es akkor keresztülhúzod a számitásaimat. Korán volna még, hogy neked...

IZIDÓRA Már volt úgy is, hogy lépett... Tegnap reggel például, éppen mellém, a felvonóhídon... *(Boldogan)* Észre sem veti! Majd délután, Gertrudis előszobájában! *(Repesve)* Mintha ott se lennék... Akkor még nem tudtam, amit most már... Tőled tudok! Hogy vakfolt!

BIBERÁCH Ezt számolnád most fel, Izidóra. Ezért nem láthat meg...

IZIDÓRA És tudod, hogy fájt az? Es tudod, milyen jóféle fájdalom az efféle? Hogy mennyire magamba fogadom, szinte dédelgetem, hagyom, hogy átjárja a testem, mert hiszen róla szól... Belőle ered... Minden tagomban érzem!

BIBERÁCH Hallgass el végre, Izidóra!

IZIDÓRA Itt ült? *(Végigsimítja a székét)* Ebben nézte magát? *(Belenéz a tükkörbe)* Juj, de gyönyörű vagyok! Ugye, Biberách, ez a szerelem csodája! Ugye, ez a záloga az én reményemnek. Es ha megtudja, hogy a vérem...

BIBERÁCH Hagyd a véredet Izidóra, és menj.

IZIDÓRA Micsoda erőt merítettem a közönyéből! Vakfolt. Hiszen éppen azzal kellett hűvösnek lennie, aki iránt lángolni készül, mert aki közömbös számára, ott miért is ne engedhetné szabadon a lángokat! Jaj, de szívesen jár kerülő úton a szerelem!

BIBERÁCH Kerülj el hát innen, kérlek.

IZIDÓRA Csak még egy szót! *(Csend)* Hogy mi lesz itt, ha Ottó megtudja, hogy bennem...

BIBERÁCH Siess! Jön!

IZIDÓRA Bendeleiben Egenolf vére folyik!

BIBERÁCH El innen! *(Megragadja Izidórát, és magával rántja egy oldalajtón)*

OTTO *(szerelmes jelmezében kilép)* Rájöttem, Biberách! Biberách? Hol vagy? Rájöttem... Jaj, Biberách éppen a megvilágosodáskor ne hagyj el!

4. közzjáték

Boszorkánykonyhában

BIBERÁCH *(behátrál, becsapja az ajtót)* A barom.
LUCI *(egy gerendán ül, lábát lógázza, s egy nyitott könyvből ír)* Te, Biberách...
BIBERÁCH Visszajöttél? Vissza mertél...

LUCI Miért nincs az Árpád-háziaknak udvari bolondjuk?

BIBERÁCH *(ránéz, majd elfordul)* Mindig elfelejtem, voltaképpen milyen csúf vagy.

LUCI Egyik oka az lehet, hogy errefelé úgysem tűnne fel.

BIBERÁCH Ne szellemeskedj, hanem gyere le, és adj számot.

LUCI A másik az, hogy eredendően kedélytelenek. Minduntalan történelmi drámát játszanak. Es ez a rosszabb. Hiszen az unalomnál semmi sem veszedelmesebb.

BIBERÁCH Tudod, mit tettél, Luci?

LUCI Persze hogy tudom. *(Leugrik a gerendáról)* Lezártam az események korát.

BIBERÁCH Mintha ilyen egyszerű lehetne!

LUCI Nem számít, hogy voltaképpen mi történik. A jelen éppolyan lényeg nélküli pereg el a kezünk közül, mint a múlt. De az értelmezés! Az a jövő. *(Leemeli a könyvet)* Úgy döntöttem, hogy krónikás leszek.

BIBERÁCH A receptkönyvem!

LUCI Receptek nélkül. *(Kinyitja, mutatja a kitépelt oldalak helyét)* Késő, Biberách.

BIBERÁCH Luci! Legalább tudnám, miért tetted ezt velem!

LUCI Szerelemfáltás.

BIBERÁCH Ahhoz előbb szerelem kellene.

LUCI Ugyan.

BIBERÁCH Különb is, te hűtlenkedsz minduntalan.

LUCI Azok csak előtanulmányok a krónikáirához.

BIBERÁCH Noha... Különös vágyakozások lehetnek azok, amelyeknek éppen te vagy a tárgya.

LUCI Erről azért te is tudsz valamit, Biberách.

BIBERÁCH Tévedés volt, hogy megszóktattalak a kolostorból. Különb is, az apácaruha vonzott igazán, ami téged csaknem teljesen eltakarta.

LUCI Ha szép volnék, talán nem lennék ennyire mohó. De ennyire szabad sem. Engem nem kerítenek be és fektetnek két vállra a bókók, én tehát nem félek hitszegéstől és hízégtől; de vágyaim, azok vannak, és azok szót értenek mások vágyaival.

BIBERÁCH És te beszélsz szerelemfáltásról. Igazi stílustalanság, nem irigylem a krónikáidat.

LUCI En legalább tudom, mit teszek és miért, amikor hörgő rajtam egy békétlen magyar. Es azt is tudom, hogy egykor miattad hagytam ott a rendet, Biberách, a zárdát, ahol én voltam az egyetlen írástudó, megszegtem a fogadalmamat, becsaptam Krisztust, és a te kedvedért züllöttem el ilyen szépen és következetesen. Te pedig, lézengő ritter, kolostorok és keresztes seregek szökevénye, letelepedsz egy udamál, és beleszeretsz az első jöttment királynéba.

BIBERÁCH Vagy úgy. Tehát... Tudod. És, tehát, ez a baj.

LUCI Mit tehettem? Első indulatomban összetörtem a boszorkánykonyhádat. Hidd el, nekem sem volt könnyű. Rendkívül teherbíróak a tégelyeid, a kiömlő vegyszerek pedig kiütéseket okoztak, itt meg itt... *(Mutatja)*

BIBERÁCH Ne irigyelj, Luci, én egy istennőt szeretek, de az istennő egy másik halandót szeret.

LUCI *(fintorog)* Még szerencse, hogy időben hagytad ott a kolostorodat, Biberách. Különb is most komoly teológiai válságot okozna ez az illegitim altesti vérbőség.

BIBERÁCH Ez az én vallásom mostantól, Luci. A kolostorban töltött éveim pedig megfelelően felkészítettek azokra a kerülőkre és rejteketekre, amelyekkel el kell jutnom az én istenemhez. Istennőmhöz.

LUCI Nem ismerlek rád, Biberách! Te, aki azért bírtad ki a szerzetesek között, mert a nominalisták voltak egyedül az antik cinizmus örökösei, mert ironikus pillanataidban még a főpáttal is sikerült elhíttetned, hogy Anthisztenész sivatagi szent aszkéta volt, nem pedig a cinizmus görög ősatya, most egyszerre úgy kongasz, mint egy vasárnapi prédikáció. Helyénvaló itt bizony a szerelemfáltás, a józan eszedet félted a szerelemtől.

BIBERÁCH Gratulálok, Luci, jóformán még használni sem kezdted krónikád számára a bitorlott receptkönyvet, s máris olyan földhözragadt vagy, mint egy iskolázott történetíró. En is tanultam, persze, hogy csak egyes események vannak, s nincs azoknak átfogó ideájuk, ne félj, úgyhogy tervem ennek következtében valahogy úgy fest, hogy szerelmem szolgálata érdekében szolgálom szerelmesem szerelmét, ami persze nem énrám irányul, de amely szolgálatom révén hatalomban lehet, ha azt a szerelmet, amely szerelmem szerelmének útjában áll, éppen a szerelemfáltással lobbantam magasra vagy semmisítem meg, ám bármelyik történjék is, szerelmesem előtt leleplezem az ő szerelmét, s akkor szorgalmas és lemondó szerelmem elnyerheti jutalmát attól, aki szerelmével jutalmazza türelmes és találékony szenvedélyemet...

LUCI Levegőt!

BIBERÁCH Hogyan?

LUCI Vegyél.

BIBERÁCH Ellenszenves, ha egy nő ennyire praktikus.

LUCI Van más választásom? Én nem vagyok szép és spanyol, mint gömbölyű Melinda, nincs hatalmam és önbizalmam, mint Gertrudisnak, bennem nem folyik a Bendeleiben Egenolf vére, mint barom Izidórában, én megmaradtam pusztá állatnak, asszonyi állatnak, mint errefelé mondani szeretik, ám író állat is vagyok, és éppen ezzel kerítem hatalmamba mindazokat, akikkel, ha eljön az ideje, még egy temetőbe sem fekettem.

BIBERÁCH Telik az idő. Mennem kell. *(Körülnéz)* Mégpedig... Poraimmal és főzeteimmel.

LUCI Csak a te időd telik, Biberách. Meg a Melindáé, a jelen idejű szépségével és Gertrudisé a múltjával, ami idevezette. De én ráérek, nekem megmarad az egész jövő, és nem baj, ha rossza memóriám, ha alig tudom megkülönböztetni a magyart a meránitól, de mégis én leszek itt a forrás rövidesen, tőlem fogják tudni mindazt, amit én majd tudatni érdemesnek vélek.

BIBERÁCH *(tégelyeket szed össze, szagolgat, porokat szóra markába)* Csak jól emlékezzem. *(Zacsókba tölti stb.)* Jobbról a kullancspüré, balról a halfül, középen a szerecsenháj... No meg a manónyál és a piócápoc...

MÁSODIK SZAKASZ

5. közzjáték

A mulatópalota italosszobájában

MYSKA BÁN *(belép, poharat emel, mosolyog)* Sokáig éljen a magyar királyné!
BIBERÁCH *(hordók és kancsók között szorgoskodik, vincellérkötényben)* Koc-cintsunk rá egy kis magyar bojóthival?

MYSKA BÁN *(kupáját tartja)* Óbort, jó pohárnok.

BIBERÁCH Ez olyan ó, hogy előírásosan megdohosodott. *(Tölt)*

MYSKA BÁN Kóstoltad már kegyes nagyasszonyunk sült-főttjét?

BIBERÁCH Már torkomon is akadt.

MYSKA BÁN *(nagyothallóan erna)* Hogyan? Felsőrsétegeted a királynéi konyhát?

BIBERÁCH Ellenkezőleg. Túl mohón tettem magamévá. Csaknem megölt a szenvedély.

MYSKA BÁN Es milyen az a magyar bojóthi?

BIBERÁCH Nyergedszegi szőlőből való, a Mortundorf-birtokról.

MYSKA BÁN Spanyol?

BIBERÁCH Magyar spanyol. Savanykás, erjedtkés, vizes és cukrozott.

PETUR BÁN *(belép, kupáját tartja)* Mára hordóknál is a merániak.

BIBERÁCH Sőt a hordókban is. Meráni rizling, bambergi muskotály, sváb leányka.

PETUR BÁN Magyar bort!

BIBERÁCH Mélyüljön el a kortárs bölcsletben, kedves bán. Miként nincs „lóság”, hiszen csak lovak vannak, éppúgy nem szolgálhatom ki általában vett magyar borral, csak egyedivel: tokajival, bikavérrel, furminttal, ám ha ezek eredetét faji alapon kutatja... Bizony, idegenek.

PETUR BÁN Borral szolgálj pohárnok, ne magyarázattal!

BIBERÁCH Talán a nyergedszegi... *(Tölt)*

MYSKA BÁN *(ordít)* Sokáig éljen a magyar királyné! *(Poharat emel)*

UDVORNIK *(beszól)* Utolsó tánc!

PETUR BÁN Szabad, öreg? *(Jelentősegteljesen felkéri)* Utolsó tánc! Erre iszom!

Összefogózza, tánclépésekben kimennek. Biberách kavarr

KOMORNA *(feltűnik egy szegletben)* Pohárnok...

BIBERÁCH *(elsápad)* Sejtettem.

6. közzjáték

Melinda szobájában. Melinda hatalmas spanyolfal mögött pancsol egy spanyol dézsában

BIBERÁCH *(belép)* Az utolsó táncot jelentették be odalent, és te még...

MELINDA Hányadszor?

BIBERÁCH Csak negyedszer.

MELINDA Akkor még ráérek. Biberách!

BIBERÁCH Jaj, ne is kezd...

MELINDA Különös illata volt az aragóniai fürdetőolajnak, s amikor mégis belelöttyintettem a vízbe, elszíneződött, s azóta minden kis pihémm a testemen szinte... Bizsereg. Zsibong.

KOMORNA No de úrnóm...

BIBERÁCH Ma minden összeesküszik ellenem. Solom mester az előbb panaszkodott hajnövesztőjének megváltozott szagára. *(Hirtelen leül)* Ajaj.

MELINDA Azt ígérted, egyszer elvezetsz a boszorkánykonyhádba! (*Pancsol*) Elvezetsz?

BIBERÁCH (*gyorsan*) A mulatsággal egyébként nem veszítes semmit. Szokásos, esztergomi kedélytelenség.

MELINDA És megmutatsz minden főzetet! (*Fröcskölő*) Hallasz, Biberách?

BIBERÁCH Különben sem illik urad távollétében mulatoznod. Egyébként fürdened sem.

MELINDA Én nem merek kijönni a vízből, Biberách! Adj valami ellenszert! (*Félig a víz alól*) Vannak szerelmes főzeteid is?

BIBERÁCH (*sóhajjal*) Voltak.

MELINDA Csak kíváncsiságból. (*Lebukik*)

BIBERÁCH Most inkább az ellenszerén kellene dolgoznom.

MELINDA És a fürdővizemhez nincs ellenszered?

BIBERÁCH Hiszen ha valami főzetekkel előidézhető, az talán ugyanígy elmulasztható is.

MELINDA Ezért hívtalak.

BIBERÁCH Receptek kérdése az egész.

MELINDA Biberách, most pedig mintha libabőrös volna a testem, és minden kis göcban viszket...

KOMORNA Kevesebb részlettel, úrnóm.

BIBERÁCH De ez sincs így többé.

MELINDA Mi lesz így velem, Biberách?

BIBERÁCH Es velem?

MELINDA Mit beszélsz?

BIBERÁCH Ne aggódj, szépséges Melinda. Solom mester végül is tökkopasz maradt.

MELINDA Ne aggódjak? (*Pancsol*) Jó, akkor nem aggódom.

BIBERÁCH Ha pedig a tünetek mégis megmaradnának, akkor erjesztett békaszemölccsel dörzsöltesd le magad.

MELINDA Fúj.

BIBERÁCH Boszorkánykonyhám megtanított arra, valójában miként is működik az ember.

MELINDA De nem az asszony.

BIBERÁCH Asszony? (*Lemondóan*) Hol is válik el egy szőrtüsző a szenvedélytől?

MELINDA Ha jól hallom, Biberách, inkább a te lelkednek volna szüksége békaszemölccsös ledörzsölésre.

BIBERÁCH De boszorkánykonyha nélkül, Melinda, ez a működés még ijesztőbb.

MELINDA Nem hallak, bugyborékolok. (*Bugyborékol*)

BIBERÁCH Eddig azt hittem, valamiként a dolgok grammatikáját főzöm és párolom. De hát a dolgok lassan önálló életre keltek.

MELINDA Valami nő, igaz?

BIBERÁCH Ha a delírium a főzetekből fakad, akkor rendben van, ha összecsérellem is a tégelyeket. De ha főzetek nélkül...

MELINDA Találghathatok?

BIBERÁCH Megyek. Odalent várlak, s még beszélünk.

MELINDA Hogya! Békaszemölcs! Ilyen egyszerűen nem szabadulsz! Kiváltképp most nem: a hús Biberách lobog! A hivatásos lézengő hivatlanul egy szív körül kering! A volt szerzetes egy asszonyért imádkozik! Micsoda elégtétel!

BIBERÁCH Neked, szépséges Melinda? Mit tudsz te a szerelemről?

MELINDA (*gyerekesen, nyafogva*) Es ha sokat, nagyon is sokat? Tudom, te is azt hiszed: a szépséges baba, a drága dísz tárgy, az importált kanca, akinek minden, amit kíván, olyannyira körülrajongott ölébe hullik. Te nem tudod, hogy ez a szépség engem milyen gyanakvóvá kellett hogy tegyen, mennyire elmagányosított, s hogy olykor szinte teherként cipelem.

BIBERÁCH Megoszthatnád Lucival, majd szólok neki, hogy segítsen. Megyek.

MELINDA Már törülközőm! (*Csakugyan*) Amikor először jöttem be Konstanziával, azt hittem, az ifjú aragont nézik bennem olyan meredten a magyarok, s a hódolat Imre király asszonyán keresztül a kedves központi hatalomnak szól, amelynek emberi arcot ad egy magamfajta, gömbölyded spanyol.

BIBERÁCH Pár évvel ifjabban is.

MELINDA Köszönöm a pontosítást, ritter. De amikor később az ellen-udvarban is helyem lett, a lázadó öcs, Endre kegyelme és bizalmas bánja révén, rájöttem, hogy csak alkalom a szépség, ahogy te szajkózod: „jelentés nélküli”.

BIBERÁCH No és Bánk alkalmá, hogy úgy mondjam.

MELINDA Bánk, az Bánk.

BIBERÁCH Ez csakugyan úgy hangzik, mint egy szerelmi vallomása hitvesről.

MELINDA De most! Most hirtelen a drága Gertrudis bizalma, csaknem barátságára már bizonyosan nekem szól, nekem, a Mortundorf Totának, érted? És végre nem az arányaimnak, bőrömnek, ruhakivágásomnak vagy rövidlátásomnak, amit előszeretettel vélnek rajongó pillantásnak a férfiak.

BIBERÁCH (*halkan*) Azisteni Gertrudis. (*Csend*) Melinda. Hallgasd meg Ottót.

MELINDA Már meghallgattam.

BIBERÁCH De végig.

MELINDA Végighallgattam én is, a bánokat is, mindenkit.

BIBERÁCH Kiket?

MELINDA Ugyanarról szól mindegyikük. Vagy idegenségről, nekem, a megértő idegennek, ezért magányról és boldogtalanságról, mint Ottó herceg; vagy éppen az idegenekről, nekem, a megértő magyar nagyszonyynak, mint boldogtalanságunk okáról, ahogy a bánok; Tota ilyenkor hallgat, átható tekintettel, kissé rövidlátón figyel, s a vége mindig az, hogy előbb-utóbb egy konspirációba is beavatnak, mert valamiként átható bizalomnak tűnik az, ami pedig részemről merő értetlenség és örökölt rövidlátás; erről szót Ottó is, valami gyilkosság Svábiában, erről a bánok, valami terv itt Esztergomban, amibe általam uram és bátyáim is belekeverhetők; s ilyenkor azután nincs hova tovább, Melinda elsiroja magát, és ezzel végképp beférkőzik a boldogtalan összeesküvők szívébe, pedig csak be akarom fejezni a füledtét vált együttlétet, s mert hogyan is felelhetnék szavakkal arra, amit fel nem foghatok.

BIBERÁCH Mi lesz ebből, Melinda.

MELINDA (*kilép a spanyolfal mögül, gyönyörűen felöltözve*) Mi lenne? Békaszemölcs.

7. közzjáték

Mulatópalota itállosszobájában

UDVORNIK (*beszól*) Utolsó tánc!

BIBERÁCH HANGJA Te... Hallasz valamit?

LUCI HANGJA Persze.

Zene szól: síp, cimbalom, hárfa

BIBERÁCH HANGJA A jelszó?

LUCI HANGJA Talán... Tota?

BIBERÁCH HANGJA Kerülj Bánk elé a szellőzőnyílás felől.

LUCI HANGJA De hiszen még tiszta korom vagyok, hogy a kandallóban hallgatóztam.

BIBERÁCH HANGJA Akkor a hátsó lépcsőn ereszkedj le a latrináig, és azon kibújva kapaszkodj fel Petur bán ablakába.

LUCI HANGJA Ugyan. A történetírás nem empirikus tudomány. Különben is kormosan lehet hallgatózni, szarosan nem.

BIBERÁCH HANGJA De büszke lettél.

LUCI HANGJA Ez éppen nem öntudat, hanem tapasztalat. A korom nem büzlik.

UDVORNIK HANGJA (*távolodóban*) Utolsó tánc...

BIBERÁCH HANGJA Tehát itt van Bánk...

LUCI HANGJA És mit akarnál megtudni még? Hallottad Petur panaszát; ha veszélybe kerülnek a kiváltságaik, hirtelen érzékenyvé válnak az ország gondjaira. Azt hiszem, erre felé ezt hívják hazafiságnak.

BIBERÁCH (*előbújik a polcból*) Elgémberedtem.

LUCI (*felemeli egy hordó fedelét, és kilép*) Engem sem vert csapra ma senki...

BIBERÁCH Tehát itt a bán...

LUCI Kissé lelassult a gondolkodásod, ritter. Rövidesen akár békétlennek is beállhatnál.

BIBERÁCH Azt hiszed, tréfálsz.

LUCI Panasz, panasz. (*Jegyzeteit rendezi*) A király kétszer adományozza ugyan- azt a jószágot. Elkótyavetyéli a várbirtokokat. Jó is, nem is, attól függ, van-e részünk a kótyavetyében. Előnyben részesíti az idegeneket. Nos, ez férfiak esetében egyetlen generáció kérdése, ennyi kell a nemzetség tősgyökeréhez, nőknél a tősgyökér egy gyors gyermekáldással megoldható.

BIBERÁCH Tehát itt a bán...

LUCI Es milyen jól áll neki, hogy ilyen felindult.

BIBERÁCH (*hirtelen*) Igen? Tehát... Sejthet valamit? Talán... a szíve hozta vissza? Gertrudis jól imádkozott?

LUCI És én még azt hittem, politikai aggodalmak tompítottak így el.

BIBERÁCH Ha ő is vonzódik a királynéhoz, sürgősen bele kell keverni valamibe. Ha még gyanútlan, úgy a szerelmfeltéssel lehet elejét venni... Ottóval. Ha a békétlenek összeesküvése pedig csak ürügy, akkor talán a bölcs királyné két vasat tart a tűzben, rajtam kívül tehát egy másikat, hiszen amit én füvekkel, főzetekkel, Melindával számára el nem érhettem, azt szinte máris elérte egy Petur a maga rusztikus és füledt patriotizmusával...

LUCI Tehát itt a bán...

BIBERÁCH Mit beszélsz?

LUCI Megelőztelek. Es... Jó tudni.

BIBERÁCH És akkor sem adom fel. Sőt.

LUCI Nekem egyébként tetszik ez a férfi.

BIBERÁCH Bánk? Neked?

LUCI Túl jó ő Gertrudisnak.
BIBERÁCH Megbolondultál?
LUCI Nálad bizonyosan kevésbé. Mindenesetre... Segíthetek neked. Lássuk csak, mire megyünk ketten.

8. kőjáték

Leselkedőszegletben

BIBERÁCH Herceg! Lekésed a jeleneteket Melindával.
OTTO Lehet, hogy úgy volna jobb? (*Zsebtükrében nézi magát*)
BIBERÁCH De hiszen átvettünk mindent, kétszer is.
OTTO Már csak a lényegét kellene tudnom.
BIBERÁCH Melinda lényegét? Nő.
OTTO Hogy miért kell ez nekem?
BIBERÁCH Halálosan szereted, herceg.
OTTO Persze, persze.
BIBERÁCH Mostani vonakodásod épp olyan, mint a fuldokló életősztone, mert tudod, hogy ez a szenvedély micsoda erővel sodor, hogy hatalmasabb nálad, mindennél hatalmasabb, de azt is tudod, hogy az egész életteddel kerested ezt a megsemmisülést.
OTTO (*nézi magát a tükörben*) Ejha! De szépen mondd!
BIBERÁCH Ilyenkor a kitérés előle éppenséggel az út része, a megtorpanás nem más, mint a lendület a végső egyesüléshez...
OTTO Persze, egyesülés. Ja. (*Megigazítja a kalapját*)
BIBERÁCH Es az akadály csak inger. Minél nagyobb, annál hathatósabb. Ha egy istennőbe szeretted bele, akkor az egész univerzum lökdös és sarkall, az evilág meg a túl.
OTTO Ennyi elég is. Rendben.
BIBERÁCH Vagy feladod.
OTTO De hiszen már szépen fel is öltöztem.
BIBERÁCH Es akkor majd a hátralevő életed szól erről a szerelemtől.
OTTO Miről?
BIBERÁCH A hiány és a beteljesületlenség és a boldogtalanság. Ami elkísér már haláلودig. Es talán az a jobb. (*Includna*)
OTTO Várj! De... Melinda hűséges-e.
BIBERÁCH Tántoríthatatlanul.
OTTO Még ez is.
BIBERÁCH Csak nem egy hűtlent akarnál elcsábítani? Egy mindenki szalmazsákját? Egy Lucit?
OTTO De hiszen hogyan csábíthatnám el akkor?
BIBERÁCH Ráadásul hűséges spanyol. Ami Magyarországon unott szokás, az ott vérelel megpecsételt törvény.
OTTO Engem szorít ez a kalap. Es meleg. (*Leveszi, legyezi magát*)
BIBERÁCH Mert az érzékek heve és a szenvedélyek izzó, eleven tömege különben tűzhányóként törne ki belőle.
OTTO Melindából?
BIBERÁCH Aki természetesen és törvényesen Bánkra ruházta ezt az egész geofizikát, de hát lehet-e bárki csőze egy működő kráternek, és hát nincs-e távol Bánk?
OTTO De bizony.
BIBERÁCH Egyébként nincs. De ha közel van is, függeszthetné-e Melinda csakis őrá érzékei párás tekintetét, ugye nem, s ugyan hol a határa a pillantásnak, a belőle eredő képzelgésnek, majd a felzaklatott szív vagy álombeli ábrándjainak? Létezik-e hűség általában véve, amíg léteznek egyes férfiak, és nagyon konkrét vágyak is léteznek, és mindehhez egészségesen működő női test?
OTTO Hogy is volna. Igaz. A hűség éppoly átfogó kategória, mint ugye a példázatbeli „lőség”; kiváltképp ha valaki olyan gyönyörű, mint Melinda.
BIBERÁCH No hát ezt felejtse el legelőbb.
OTTO Hogyan feledhetném, ha szerelmem főoka éppen ez.
BIBERÁCH Meg se említsd a szépségét! Melinda ezzel a bókkal szemben olyan vértezett, mint egy teknősbéka, ez saját, legbelső otthona, s oda visszahúzódva ő az erősebb. Ám ha a szellem erejével győződik le...
OTTO A közmondásosan együgyű Melindát?
BIBERÁCH Beszélj „levésedről” és létezésedről, beszélj tagolt, metafizikus szekvenciákban a teremtésben bujkáló értelemről, beszélj a Holdról és Endymionról, a bölcselet halálos ölelésével fogd át, hogy onnan meneküljön a tiédbe.
OTTO Mindezt a szerelmes gyönyörű öltözetében? Inkább a tekintélyes díszdoktori taláromat ölteném fel, van hozzá két vaskos, szattyánbőrbe kötött Summám is. Egy zöld és egy barna a hónom alá.
BIBERÁCH Éppen a szerelmes öltözetben! Hiszen egy zaklatott szív számára nincs olyasmi, ami ne vonatkozhatna a szerelemre, s kiváltképp ha a szabadság és a választás dilemmájához érsz...

OTTO No nem. Azt halálosan unom.
BIBERÁCH Pedig akkor csaphatsz le rá: hogy ugyan nem pusztá tárgy-e az, aki ezekkel szerelmében nem élhetett, s Melinda élt-e, amikor Bánkhoz adták?
OTTO Melinda a tárgy? Aki most kezdené élni? Szerelmem által?
BIBERÁCH Melyet talán az ő életősztone diktált.
OTTO Lassíts! Hogyan? Az én vonzalmamat? Az ő... mije?
BIBERÁCH Hogyan lehetne másként? Te ebben a rajongásban éppoly ártatlan vagy, akárcsak Sváb Fülöp meggyilkolásában az udvar álláspontja szerint, hiszen Melinda volt az, aki pusztá létével, öntudatlanul elfojtott vágyaival, amelyekre csak te voltál érzékeny, s ekként egész, sóvárgó lényével fellobbantotta szenvedélyedet, éppen benned, Ottó, aki ezzel a lobogással nem egy embernek tett, mégoly szent fogadalmadat, úgymond, házasságot törzs meg, de magával az Istennel kötött egyezségedet hágod át, bíboros!
OTTO Hogy ez eszembe sem jutott! Hágom bizony! Nem kellene esetleg bevonnunk a Vatikánt?
BIBERÁCH Legfeljebb egy térdelés erejéig. Ha azonban zavarba hozná ez a torna, válts pozíciót: a trubadúrok térdelő rajongásával, amely talán ismerős lesz számára Aragóniából.
OTTO Úgy értem, vallásbölcseletileg Rómát.
BIBERÁCH Inkább a bogumilokat.
OTTO Brrr! Hiszen azok eretnekek, magam is a kiirtásukra esküdtem!
BIEIERÁCH Ha már szent nem lehetsz, másként aligha hathatsz egy nőre, mint a legszörnyűbb eretnekséggel.
OTTO De hiszen az maga az elkárhozás!
BIBERÁCH Rosszabb. A bogumilok hite szerint ugyanis a teremtés maga a kárhozat. Minden, ami teremtett, az a Sátáné, minden tehát, ami anyag, test, eredendően az ő felségterülete. Minek különítsük el akkor a fokozatokat, adjuk meg egy összegben az ördögnek, ami az ördögé.
OTTO Zúg a fejem, Biberách. Így aligha érnék el sikereket. Aludnom kell rá előbb egyet, és azután újra beszélünk kéne.
BIBERÁCH Hogy ez meg nekem nem jutott eszembe!
OTTO No lám, van amiben én vagyok okosabb.
BIBERÁCH Ezzel csakugyan megoldasz mindent.
OTTO El is álmosodtam mellékesen.
BIBERÁCH Aludj egészen holnapig, Ottó. Hiszen nénéd parancsa szerint te holnap utazol.

9. kőjáték

Rejtekkajtó mögött

IZIDÓRA (*eddig Ottót és Melindát bámulta az ajtón túl; most homlokát törli*) Ezt... végigmondta Ottó.

Bánk lassan kihúzza kardját

Egészen végig. De gyönyörűen! (*Orrot fúj*) Egészen... Kivert a víz.

Bánk vérben forgó szemekkel bámul

Téged is felizgatott ez a vallomás?

Bánk liheg

Hogy milyen gyönyörű hangja van az én Ottómnak!

BÁNK Melinda!

IZIDÓRA Ne ítélje el.

BÁNK (*az ajtóhoz lép, visszafordul*) Ne?!

IZIDÓRA Nem lenne nő az, akit hidegen hagyhatna az én Ottóm...

BÁNK Vagy úgy!

IZIDÓRA Es persze, hogy mindenkit elbűvöl. Nincs ebben semmi meglepő.

BÁNK Még... Hogy... Nincs...

IZIDÓRA Es mégsem számít. Ha holnap minden udvarhölgy vagy akár minden szenvedélyes főúr, maga Petur térdelne az én Ottóm előtt, és te is, Bánk, szerelmesen, én még azt is megérteném. Ez olyan, minta... természeti erő. Ez a vonzás, imádat, vágyakozás.

BÁNK De Melinda!

IZIDÓRA Csak ürügy. Ottó mindenkin keresztül engem szeret. Ne aggódj, Bánk, nekem is fáj, amíg meg nem értem, de már értem, és nem fáj. Ottó engem most Melindában szeret, s én követem őt, ezt tanácsolta a herceg legbizalmasabb barátja, titkainak tudója, Biberách.

Bánk legyint, karddal a kezében kilép az ajtón

Melinda csak része az útnak, amely hozzám vezet! Ezt érzi ő is, ezért vonakodik. Bizonytalán szükséges része persze, hiszen Melinda döbhentheti rá arra a hiányra, amelyet senki mással nem tölthet be... Bánk! Ne félj, Ottó hogyan is érhetné be bárkivel is, akiben nem folyik Bendeleiben Egenolf vére?... Hallo? Az pedig csak bennem buzog... (Utánafut)

10. közjáték

Mulatópalota italoszobájában

UDVORNIK Utolsó tánc! (Kimegy)

MELINDA Még egyet a magyar bojótiból, kedves pohárnok!

BIBERÁCH (szertartásosan tölt a kocintásra váróknak) Áldás ez a bor. (Ottóra néz, aki porokat szóra markába) Jánosáldás.

GERTRUDIS Nekem is abból töltés, Biberách.

OTTÓ Én holnap utazom. (Átadja a porokat Biberáchnak)

BIBERÁCH Nem. Felségednek egy kis hazait inkább. (Beleszórja a porokat a kelyhekbe, kavar)

OTTÓ És nekem is.

BIBERÁCH Még mit nem! (Nagy figyelemmel tölt, kavar) Mindenkinek a neki valót...

MELINDA És még egygel!

GERTRUDIS Ízlik, Melinda.

BIBERÁCH Még... egy... bojótib.

MELINDA Dehogy, hiszen szörnyű. Hűségből iszom. A mi borunk.

OTTÓ Jánosáldás! (Megemeli poharát) János? Fúj. (Letesz) Együtt tanultunk a kolostorban.

GERTRUDIS Miről beszélés? (Ásít)

OTTÓ Az esztergomi érsekről. Tartsa meg az áldását János, nekem nem kell.

BIBERÁCH Biboros riválsod. De idd csak ki, távozásodat bizonyosan áldásával kíséri.

GERTRUDIS A királyné álmos. (Szemét dörgöli) Aludni megy. Jó éjszakát.

MELINDA Fejembe szállt. Az én távozásomat ez a bor áldja meg. (Bókol, elmegy)

OTTÓ Meg az enyémet! (Beleiszik Melinda poharába, majd követi)

MYSKA BÁN (belép, ordít) Sokáig éljen a magyar királyné! (Mosolyog)

GERTRUDIS Megyek öreg, megyek.

MYSKA BÁN Te ittál, felséges asszonyom?

GERTRUDIS Meráni bor. Ez nem káros szenvedély, ez honvágy. (Álmosan nyújtózik)

MYSKA BÁN (nem hallja) A te állapotodban!

GERTRUDIS Kezdje csak az ismerkedést a kis Árpád-házi a szülőházammal.

(Ásít) Rizlinget a magzatvízbe. (Kissé megszedül) Mi van velem?

BIBERÁCH (megkönnyebbülten) Nem tévedtem. Vagy... inkább tévedtem volna?

GERTRUDIS Add a karodat, ritter. Almosodom.

MYSKA BÁN Felség! Nyugovóra tértedkor csak báni karokat vehetsz igénybe.

GERTRUDIS Jól van, add te is. (Belekardol) Vajon az állapotom miatt hat így rám a bor?

BIBERÁCH (súgva) Manónyál. A borban. Hiszen tudod, felség...

GERTRUDIS Szinte álmosak a pilláim. Behunyom a szemem, ti ketten kíséritek. En majd... Álmodom!

MYSKA BÁN Rám támaszkodj, felség. Énrám bízott a királyod.

GERTRUDIS (lassan forgó nyelvvel) A király? Távol van, mint... Isten. És mint... Bánk. De szép is! Biberách!

BIBERÁCH Nehezéd csak rám, Gertrudis, kérlek. Ha ezt tudom: talán Melindának adom a manónyálát, s neked a piócapócot... Hogy miért nem vagyok merészebb!

MYSKA BÁN (az álmosan elhanyagolt Gertrudis fülébe ordít) Isten éltesse a magyar királynét!

GERTRUDIS (összerezzen) Hol vagyok? Miféle... két férfi között? Egyikkel a szívem van tele, másikkal... a méhem? Hova visznek? Hisz még csak most kezdődött az utolsó tánc! Jaj, egyfelé hurcoltok, vagy szét kell szakadnom a folyosó végén, ahol az utak számomra is elválnak... Végleg?

BIBERÁCH Nem kell, istennöm!

MYSKA BÁN (nem hallja, ordít) Ne hallgassa ritterre! Az ő karja nem legitim!

GERTRUDIS Nem akarok istennő lenni, Biberách. Melinda akarok lenni...

Intézd el nekem a főzeteiddel...

BIBERÁCH Most éppen más intézek, de hiszen tudod, Gertrudis...

MYSKA BÁN Ne susogj ritter, ne susogj! Kissé nagyothalok, de te azért ne susogj!

GERTRUDIS Egy éjszakára hadd legyek Melinda! Ma éjszakára, ha Bánk visszajön...

BIBERÁCH Vértörtés volna az, piócapóccal. Álmod a legjobb alibi.

GERTRUDIS Akkor legalább azt intézd el, hogy álmodjak veled! (Elalszik)

HARMADIK SZAKASZ

11. közjáték *Petur házában*

PETUR (pajzsokat cipelve közeledik a boltozatos összeesküvő-terem ajtaja felé, alig lát ki terhe mögül) Jelszó?

BIBERÁCH (magyaruhában, kancsókkal belép) Mortundorf Tota.

PETUR (ledobja a pajzsokat) Árulás!

BIBERÁCH Asszonynevén: Melinda.

PETUR Ritter! Maskarában! Rád ismerlek!

BIBERÁCH Igazán nem túl nagy feladat.

PETUR Kívül tágasabb, meráni!

BIBERÁCH Nézd, Petur. En megszerettem ezt a vidéket. Most már Magyarországon az én Meránom... Nem olyan régen jöttem ide, de úgy érzem... Immár végleg idetartozom.

Békétlenek a belső teremben zajonganak

PETUR Mindjárt közénk?

BIBERÁCH Miért ne? Komoly okom van arra, hogy titeket válasszak. És komoly ruhám is van. Egyébként... Titokban tanulok lovat áldozni, felhagytam a mosakodással, és birom az italt... Úgy döntöttem, hogy magyar úr leszek.

PETUR Sértegetsz? Pimasz.

BIBERÁCH Csak megszokásból. (Átrnyújtja a boroskorsókat) Nézd, mit hoztam.

PETUR Mindjárt a királyné asztaláról, enyves kancsóú pohárok?

BIBERÁCH Pincéből, Petur. Ez az évjárat Eufrozina letartóztatásának évéből való, amikor királyunk apja saját édesanyját a várba csukatta. Ez itt annak a nyárnak a napsütését őrzi, amikor Endre, még hercegként, támadt az akkori, törvényes uralkodóra, fivérére, s legyőzése nyomán itt raboskodott. Ez az aszú...

PETUR Van nekünk elég borunk efféle kínos történelmi mellékiz nélkül is.

BIBERÁCH Figyelj, bán, ezek mind hamisítatlan óborok. S az összeesküvés tiszta elmét, tehát tiszta bort kíván.

PETUR (felveszi a szétszórt pajzsokat) Nem fogok tőled tanácsot kérni, ha pártütésre készülök.

BIBERÁCH Meg fogod banni, hiszen nekünk Ottóval például egy merényletünk már remekül sikerült.

PETUR Csakhogy most hazám szabadságát kell társaimmal kivívnom, s nem meráni módra, kamarillagilykosságokkal török hatalomra.

BIBERÁCH S ekként válasz ezalatt magad is meránivá.

PETUR (leteszi a pajzsokat, kihúzza a kardját) Mondd, neked nem drága az életed?

BIBERÁCH Bizony, hogy az, különösen most, hogy értelmet nyerhet.

PETUR Mert errefelé a cinizmus könnyen végződik kardhegyen.

BIBERÁCH Csak arra utaltam, bán, hogy maga a konspiráció tesz titeket merániakká, s hogy megszabaduljatok egy uralom formájától, öntudatlanul annak lényegét tesszitek magatokévá.

PETUR Nem nevezném formának azt, te lézengő szofista, amibe lényegileg megfulladunk.

BIBERÁCH Hangsúlyok kérdése, mondhatnám: központozásé, hiszen a létező keretek, úgymond, politikai formák révén némi ügyességgel ti fojtogathatók Meránt.

PETUR Szép jövő, de addig is takarodjanak az idegenek.

BIBERÁCH Honnan ez a galíciai jelszó, Petur, amellyel felkent uralkodónknak állnak éppen ellent Miciszlavic Miciszlavék?

PETUR (elteszi kardját) Endre is jöjjön vissza, hogy itt tegyen rendet előbb.

BIBERÁCH Ha igaz is, hogy Galíciában a magyarok a merániak, de vajon ez elég indok-e arra, hogy halálos sebet ejtsünk hazánkon?

PETUR A tiéteken vagy a miénken?

BIBERÁCH De hisz még közös. Ha egyszerre ugyanis minden betelepültnek meg a magyarok érkezése előtt itt élő őslakosnak, no és a főnemességbe házasodott összes idegennek hirtelen kihúznák lába alóla történelmi, tehát közös talajt, vajon kímélné-e az uralkodót, hisz politikai megfontolásból mindig az Árpád-háziak jártak élen a vérkeveredésben? Kívánják-e polgárháborút magunknak?

PETUR Függetlenségi háború lenne az, nem polgár.

BIBERÁCH A függetlenség csak grammatikai kérdés, kedves bán, amolyan politikai központozásé, hiszen néhány okirat, pecsét és bürokrata megteszi, de hát mi volna, ha erről az ezernyi bajjal megvert vidékről csakugyan eltakarodnának az idegenek?

PETUR Talán lélegezni kezdhethénk.

BIBERÁCH De hisz tovább lélegeznének az évszázados bajok is. Amelyek radikális orvoslásáért már színmagyar támadna színmagyarrá, s ebben a meggondolatlanágban, ami eddig egységesen volt tarka, a nemzet végre darabjaira hullana.

PETUR Neked az aggodalmad is meráni, Biberách. Mi nem félünk ilyesmitől, magyarok.

BIBERÁCH Ugyan. Nekünk is megvannak a magunk meráni Peturjai. Kételyeimet én inkább európainak mondanám.

PETUR Az őseink még tudtak bánni ezzel a kontinenssel. Voltaképpen csak azért teremtetten Isten tőlünk nyugatra ezt az Ázsiából kinyúló félszigetet, hogy olykor-olykor jól végigraboljuk.

BIBERÁCH Amilyen azért az utolsó kétszáz évben már másféle kalandok vártak a magyarokra.

PETUR Úgy van. Züllésünk azzal vette kezdetét. És mélypontjára jutott most ezzel az idegen asszonnyal. *(Felemeli a pajzsokat)* Segíts, Biberách.

BIBERÁCH *(segít, egy pajzsot azonban félretesz magának)* Akiben egyébként Árpád-házi vér is folyik, lévén Gertrudis szépanyja Zsófia, Első Béla királyunk lánya.

PETUR Amióta véget ért ez az esti multság, elgondoltunk bizony egyet-mást ezzel az asszonnyal.

BIBERÁCH *(álmodozva)* Akárcsak én.

PETUR Akinek engedelmeskedni tovább nem kívánunk.

BIBERÁCH Magam is csaknem hasonló következtetésre jutottam.

PETUR Nem való neki az uralkodás.

BIBERÁCH Én is féltém tőle Gertrudist.

PETUR Gyengék a vállai, haha!

BIBERÁCH A vállai... A karja... A szíve...

PETUR Reggelre pedig már eldőlt a sorsa is.

BIBERÁCH Kialuszsza a piócapócot.

PETUR *(indul befelé a pajzsokkal)* Már csak két beleegyezésre várunk. Istenére és Bánkéra.

BIBERÁCH Akárcsak ő.

PETUR Ezért virrasztunk, és ezért nem kérünk a borodból, ritter.

BIBERÁCH Virrasztotok?

PETUR És tud meg: idevárjuk Bánkot.

BIBERÁCH Ennél nagyobb szívességet nem is tehetnétek Ottónak.

PETUR És reggelre megérkezhet Isten beleegyezése.

BIBERÁCH Feltéve, ha a Mindenható színmagyar.

PETUR János érsek vállalkozott a tolmácsolásra. De ne többet! A végén még magam is szellemeskedő meránivá leszek. *(Méltóságtelegen elmegy rakományával)*

BIBERÁCH János! *(Nevet)* Éppen a János! A tolmács...

BÉKÉTLÉNEK *(bentről)* Sokáig éljen a magyar szabadság!

BIBERÁCH *(kancsót emel, iszik)* Sokáig.

BÁNK *(belép)* Eltévédtem volna? Ritter! Te itt?... Mire vársz?

BIBERÁCH Istenre és rád. Te érkezéltél előbb.

BÁNK Részeg vagy?

BIBERÁCH Öblögetek a magyar szabadságra.

BÁNK Magyar ruhában?

BIBERÁCH És lélekben.

BÁNK Megtért a lézengő intrikus?

BIBERÁCH Dehogy. Követni próbállak.

BÁNK Mit beszélsz? Te engem?

BIBERÁCH Ennél többre is képes lennék... *(Sóhaj)*

BÁNK Ehhez nem elég az elhatározás, lézengő ritter.

BIBERÁCH Tudom. Ez kegyelem. Egyébként... Ha már erről van szó, lehet, hogy én még nem vagyok jó magyar, de te sem vagy valami jó lézengő, nagyúr. BÁNK Nem is vágyom rá.

BIBERÁCH Pedig azt hittem. Sőt reméltem, hogy végre megtérsz.

BÁNK Lézengőnek? Én?

BIBERÁCH Amit mint nagyúr, mint, úgymond, a király személye nem vettél észre eddig, az most egyszerre szemedbe tűnt az országban. S talán az ország változott? Dehogy. Te változtál: kísérletet tettél végre a lézengésre a vidékeken.

BÉKÉTLÉNEK *(bentről)* Pártütés!

BÁNK *(feszengve)* Mi történik itt?

BIBERÁCH Lényegtelen. Ezek odabent nem jó lézengők. Pedig aki nem lézeng eleget, az mindenféle haszontalanságra fecséreli az életét.

BÁNK Ej, de megokosodtál, ritter.

BIBERÁCH Lézengésből még soha nem következett semmiféle tragédia, de efféle célratörő éjszakázásokból, mint ez itt, már nem egy.

BÁNK Végére járok. *(Indul)*

BIBERÁCH Nem javaslom.

BÁNK Nem tartok igényt a tanácsodra, Biberách.

BIBERÁCH Pedig a lézengés kicsit olyasmí, mint a létezés maga. Isten lézengői vagyunk, mondhatnám, a bölcsélet nyelvén, de hát ez a bölcsélet elég

szkeptikus mindenféle központozással, átfogó kategóriával szemben, mint: szabadság, lóság, hűség...

BÁNK *(visszafordul az ajtóból)* Biberách...

BIBERÁCH Menj csak. Te nem hallgattál meg, Isten talán majd meghallgat.

BÁNK Hűség, azt mondog?

BIBERÁCH Odabent ezek a hűtlenek egy asszony ellen esküdnek össze veled,

s ekként veszik elejét az asszony vágyott hűtlenségének, ugyancsak veled.

BÁNK Hagyd ezt a lézengést a szavaidban, Biberách.

BIBERÁCH De hadd legyél csak hűséges ezekhez a hűtlen összeesküvőknek adott szavadhoz, hogy ezzel tedd lehetővé azt a hűtlenséget, amelynek mintha csak alkalma volna ez az összeesküvés...

BÁNK Beszélnél végre tisztábban, ritter?!

BIBERÁCH Bárcsak láthatnék végre tisztábban, Bánk!

BÁNK Miféle asszonnyal beszélsz?

BIBERÁCH Akikről szó van. Úgy értem, jelszó van, meg az összeesküvéssel megszegett szó van.

BÁNK *(elérzékenyülve)* Melinda...

BIBERÁCH *(elérzékenyülve)* Gertrudis...

BÁNK *(hirtelen)* Hazám és becsületem! És én egy lézengővel fecsegek ezalatt!... Végeztem. *(Belép az összeesküvőkhez)*

BIBERÁCH Pontosabban: végzetem. *(Iszik)* Nem hallgattál meg, hát várok tovább. Isten talán hajlékonyabb lesz.

Luci fekete köpenyben, csuklyával a fején belép, s dűdölva indul az ajtó felé

Jelszó?

Luci tovább dűdöl

Ha nem tudja a jelszót, ne zavarja őket. Odabent fontos összeesküvés folyik.

LUCI Biberách?! *(Döbbenet nézi magyar ruháját)* Mi történt veled?

BIBERÁCH Luci?! Mit csinálsz te itt?

LUCI Ugyan mit. Isten igéjét hozom.

BIBERÁCH Igen megszorulhatott Isten, ha téged választott küldöncéül.

LUCI Magam sem Istenért vállaltam egyébként, hanem... Másvalakiért.

BIBERÁCH Azt hittem, krónikát fogalmazol.

LUCI Összefér vele. A krónikás beleszeretett egyik hősébe.

BIBERÁCH Nocsak.

LUCI Bizony. *(Csend)* Bánk...

BIBERÁCH Semmi eredetiség nincs benned. Gertrudis ötlete volt.

LUCI Azt hittem, kedvedre lesz, hogy megszabadítalak a vetélytársadtól.

BIBERÁCH Ezért öltöztél ilyen csábítóan?

LUCI Az alkalomhoz illően.

BIBERÁCH Éjféle szerelmi vallomás a főhősnek, pártütők között?

LUCI Ugyan. Megvárom, amíg ő vall nekem szerelmet. A „jó hírt” hozom. Ennyit megér a pártütőknek. Luci evangéliuma.

BIBERÁCH János érsektől?

LUCI A küldöncétől. Odakint vallatják a merániak.

BIBERÁCH Mit akarnak kiszedni belőle?

LUCI Már semmit. Belőlem kell kiszedni. *(Szétnyitja köpenyét, ingéből egy pergamentekercs mered ki)*

BIBERÁCH A testeden keresztül? Kínos feladat.

LUCI Bánk megoldja.

BIBERÁCH Es az üzenethez hozzámárkolja majd Lucit, azt hiszed?

LUCI Inkább, mint Melindát, akit adataim szerint ezekben a percekben kúrt meg Ottó herceg.

BIBERÁCH Luci!

LUCI Csak a jegyzeteim durvák, mint az események. A krónikámban majd úgy áll, hogy „véltetőleg” és „megszéplősített”.

BIBERÁCH És a királyné?

LUCI Légy vele boldog.

BIBERÁCH Ó Bánkkal lenne inkább boldog.

LUCI Itt majd elejét vesszük.

BIBERÁCH Isten igéjével?

LUCI „Jánosáldással.”

BIBERÁCH Azon már túl vagyunk.

LUCI Enélkül az sem érhető sokat.

BIBERÁCH Manónyál és piócapóc. Magam kevertem Ottóval a serlegekbe.

Hévitő Melindának, altató Gertrudisnak.

LUCI Dilettáns. *(Csend, majd jelentőségtelegen az üzenetre mutat)* No-mi-na-lizmus...

BIBERÁCH Várd csak meg, mit értenek belőle a békétlenek.

LUCI Alkalmazott filozófia. Ebben természetesen majd azt értik, hogy nem értik, hanem értelmezik, amit pedig nem lehet.

BIBERÁCH Ezt viszont én nem értem.

LUCI Megártott neked ez a ruha meg ez a környezet? Féltetek, Biberách.
BIBERÁCH Ne félt, hanem avass be.
LUCI Nincs mibe. Ismered. Első szemeszter, retorikai gyakorlatok.
BIBERÁCH Hogy jön ez ide?
LUCI Küldönccel. *(Gépiesen)* „A királynőt megölni nem kell féltetek jó lesz ha mindenki egyetért én nem ellenzem.”
BIBERÁCH Az arcátlan!
LUCI Bölcsélet, alapfokon.
BIBERÁCH A nominalista mindenit neki!
LUCI Isten nyilván tudta, mit csinál, amikor megteremtette a szofizmust.
Megyek.
BIBERÁCH Várj még, Luci. Előbb én. Majd ha felkorbácsoltam kissé a szenvedélyeket hivatalan jelenlétemmel és a két asszonyt illető, mind kevésbé finom utalásaimmal, csak azután kövess engem, érted? A felzúdulás csúcspontján, ha már kirántották a kardjukat, hadd csapja őket is arcul, akkor, ott, ez az isteni cinizmus!

12. közzjáték

Melinda szobájában

OTTÓ *(kigurul a baldachinok függőnye alól, felállna, elbotlik, majd végigzuhan a szőnyegen)* Átkozott... Biberách!
MELINDA HANGJA *(szagototlan, szinte rekedten, a függöny mögül, míg a szerelmesjelmez különféle darabjai repülnek a herceg után)* Vulkan...? Életosztón...? Levés...? Bogumilok...?
OTTÓ *(minden dobás talál, mindre összerándul)* Biberách... Átkozott erotikus intrikus!
MELINDA HANGJA *(repül a két Summa)* Endymion... Sváb Fülöp...
OTTÓ *(hason kúszik valamiféle menedékbe)* Ha eddig, ígéreteim ellenére, nem tébolyodtam volna meg a szerelemtől, akkor... majd... most... MELINDA HANGJA *(megváltozott tónusban)* Jaj, a nyergedszegi bojóthi... OTTÓ *(viaskodik a ruhadarabokkal)* Vajon ki húzza meg a határvonalat történések és nem történések között?
MELINDA HANGJA *(zokogásba csap át, míg a paplan, a páma, a lepedő repül)* Szabadság... Hűség... Lóság...
OTTO Talán történések sincs... Határvonal sincs... Így hát nem történések sincs... MELINDA HANGJA *(zokogva)* Nem csillapul a tűz csontjaimban... Csak átváltozik. Vágyakozásból szégyenbe... és vissza.
OTTO Hiába sírsz, Melinda. Zokogás sincs. Legfeljebb egyedi könnyek.
MELINDA HANGJA Amire azt mondják, hogy jó, miért, hogy nekem az is... Tehetetlen. Jóvá... tehetetlen.

Kintről lépések, valaki az ajtót nyitni

OTTÓ Legalább a bizánci brokát... A prémes kalap... A szerelmes slejfnik... Kesztyű... Summák... *(Szedegeti, majd kifut egy rejtékajton)* Istenem!
IZIDORA *(feltépi az ajtót, belép)* Herceg! Mindent tudok. Te ártatlan vagy...
OTTO HANGJA *(távolodóban)* Ha megtalálalak, Biberách...
IZIDORA *(Melindához)* Csak azt ne hidd, hogy a szíve is tiéd.
MELINDA HANGJA *(sír)* Nekem nem kell a szíve...
IZIDORA No persze. Hisz te férjnéi vagy. Urad távollétében pedig kedved támadt némi szívtelenkedésre... Értem én! Egy pohár ital, Biberách keverésében... Egy utolsó tánca mulatságon... Es a leggyönyörűbb herceg a takaród alá...
MELINDA HANGJA Nem iszom többé magyar bojóthit!
IZIDORA *(hirtelen térdre veti magát)* Ne állj közénk, Melinda, könnyörgöm. Itt térdel előtted a Bendeleiben Egenolf az én alakomban, és könnyörög neked, te bojóthi menekült, hogy add vissza Ottót szerelmesének! *(Hüppög)* Engedd, hogy két szerető szív egymásra találhasson, hogy akiket Isten egy-másnak teremtett, végre minden kerülő út után egyesüljön, érd be annyival, Melinda, hogy kerülő út voltál, fontos és talán... kecses, de szereped csak annyi volt, hogy minket egymáshoz elvezessen!

Bánk benyit, döbbsenten nézi Izidórát, majd mögé lép

Tudom, hogy Ottónál nincs senki tökéletesebb, tudom, hogy más sem lehet vak szépségére, bölcsességére, férfiasságára, persze hogy ellenállhatatlan, de érd be csak Bánkkal, nagyasszony, térdem könnyörgök; ha nehéz is, érd be övele, ha neked ő jutott Isten áldásával...

Bánk hátulról megragadja Izidórát, és felemeli

Jaj, visszajöttél, te drága... *(Hozzásimul)* Érzem az erődöt... Tudtam, hogy a szíved hozzám fog vezetni...

Bánk egyre magasabbra emeli, Izidóra lábai mára levegőben kalimpálnak

Emelj csak magadhoz, te csodálatos férfi, magasabbra, magasabbra, magasabbra, az angyalok közé, ahova ezentúl tartozunk...

Bánk a magasra emelt Izidórát rongycsomóként vágja egy mellékajtó mögé, majd rázárja

13. közzjáték

Melinda szobája előtt

BIBERÁCH *(leül egy székre)* Micsoda éjszaka!

Tiborc megpróbál kisuhranni

Ottó el, Izidóra be, Bánk érkezik, és mi itt várunk a jelenetünkre...

Tiborc megáll

(Körbemutat) Addig is... Szolgáid ki magad, öreg.

Tiborc szégyenkezve lehajtja a fejét

Vegyél rólam példát. Ez például egy remek tégely a laboratóriumomhoz. *(Elteszi)* Tudod, újra fel kell szerelnem. Néhány finom szelence... Az Isten is atkalekvárnak teremtette. *(Zsebre teszi)* Iratok... *(Belemélyed)* Lucim még hasznát veszi.

Tiborc döbbsenten, majd erősödő idegenkedéssel nézi Biberáchot

Összeesküvések idején fel szokták dűlni ezeket az otthonokat. *(Feláll, körül-sétál)* A kancelláriát minden uralomváltáskor rendszeren felégetik. Ami megmarad, így maradhat meg. Ennyivel tartozunk az utókornak is.

Tiborc fintorog, elfordul

Nekem sem rokonszenves ez az egész írásbeliség, de hát Béla király egykor így rendelte el. Központi hatalom tüzetes nyilvántartást igényel. Kiváltképp az írástudatlanoknak ellenszenves, de hát azoknak legalább annyi mentségük van, hogy ebben az új hatalomban biztosan ártatlanok maradnak. Mert ami ezzel kezdetét veszi, öreg... *(Észrevesz egy hatalmas vázát)* De szép kis kancsó! Pohárnoknak való...

Tiborc körülnéz, hosszan bámul egy réz gyertyatartót

Mint minden születés, ez is mocskos. Meg fájdalmas. Meg a szörnyű kis magzattal együtt rengeteg vesztes is születik. Talán le kellene mondani erről az új életről, ha már világra jövele ennyi szennnyel jár. Együttérzésből és emberségből maradjunk csak továbbra is rendes barbárok. Pontosabban: kissé avított barbárok, mert persze a frissen létrejött mocskok még inkább új barbarizmusnak látszik. Ezért a frissen megteremtett gyalázatért harcoltál és sebesültél meg egykor a homlokodon, öreg?

Tiborc hajával elfedi sebhelyét

De hiszen háborúban még a vesztesnek is van stílusa. S a hadi vereség nem olyan végleges, mint a békebeli. De ugyan miféle stílusban szenvednek vereséget ezek a mai legyőzöttek? Akiknek már virsli sem jut a meráni lovakból, nem hogy ménes, akik nem akarják megérteni a haszonbérlet és zálogosítás undorító logikáját, akik nem foghatják fel, hogy a köztulajdon miért kerékkötője a közösség gyarapodásának, s az érdeke volna az új mindenhatóság záloga. Vagy a zálog az érdeke. Ugye ezt érteni sem érdekes.

Tiborc lassan kioldalog

Maradj csak, öreg, inkább majd én megyek innen. No, nem úgy, ahogy gondolod, egyáltalán nem végleg, de hiszen boldogabbak lennétek-e a merániak nélkül? Ha bogumil volnál, nyilván Sátánnak gondolnál minket, mint az egész teremtett világot, de vajon lehetne-e minden csak lélek? Es ha a léleknek kellene ezentúl az anyag mocskába keverednie, nem akkor veszne el végképp a remény? Maradjon csak fenn ez a boldogító, ősi dualizmus, nem mintha értelme volna, vagy mert vezetne valahova, de

legalább Isten és Bánk előtt majd igazolhatja a panaszodat... *(Felvesz még ezt-azt, s Tiborcot megelőzve távozik)* Készülj, öreg.

Tiborc döbbenet néz utána, s ahogy Biberách kilép, akaratlanul meghajol

NEGYEDIK SZAKASZ

14. köztéték

Folyosón

OTTO Biberách!
BIBERÁCH Lám csak. A boldog herceg.
OTTO Csakhogy rád akadtam.
BIBERÁCH Csakhogy? Talán Melinda spanyolfala mögött kellett volna várakoznom?
OTTO Számolnunk kell.
BIBERÁCH Magam is így gondolom.
OTTO Tehát te is tudod?
BIBERÁCH Először is a honoráriumomat kérem.
OTTO Lassabban...
BIBERÁCH Másodszor pedig... Viszonzásként a te közbenjárásodat az én boldogságomért.
OTTO *(felkiált)* Miért tetted ezt velem?!
BIBERÁCH Tessék?
OTTO Mi szükség volt... Erre?
BIBERÁCH Érdekes kérdés.
OTTO Felelj!
BIBERÁCH Néhány évszázadot kérek, zavartalan, csendes bölcsességet mormoló kolostorokban, hogy felelhessek: mire is vannak a szenvedélyek, a vágyak, s vajon beteljesítésük jobb-e, vagy elevenen tartó hevítésük a mind kinzóbb beteljesületlenségben...
OTTO Kuss!
BIBERÁCH Nem erős oldalad hajnalonta a dialektika, mint látom.
OTTO Mi célod volt azzal, hogy engem... Erővel lángra lobbants egy nő iránt, és... Melindát ugyancsak... Boszorkánysággal, mesterkedéssel...
BIBERÁCH Rendben van, lassabb leszek. Válasszuk ketté a céljaimat. Egy: száz arany.
OTTO Átkozott kerítő!
BIBERÁCH Inkább: erotikus tanácsadó. Plusz a költségeim. Manónyálzatató, piócacszda, dupla póc. Száztizenkettő negyven.
OTTO Felelj!
BIBERÁCH Kettő. Magam is szeretek.
OTTO Mit akarsz ezzel mondani?
BIBERÁCH Azt, hogy mi volt a céloom a száztizenkettő negyvenen túl.
OTTO Tehát azért keltetted fel, és fütötted az én szenvedélyemet, hogy felhasználhasd...
BIBERÁCH Ne izléstelenkedj, herceg. Ez nem történelmi dráma: szerelmes vagyok, s ki más értene meg, ha nem éppen te.
OTTO Nézd a ruhámat is, mi lett velem!
BIBERÁCH Le akartuk zárnai az ábrándozások korát. A füled és magányos képzelgését, nem így akartad-e te is, Ottó?
OTTO Ha tudom, hogy ezzel jár... Nem.
BIBERÁCH A tudás vet véget az ártatlanságnak, jól tudta ezt a szerelmes kis kigyócska, amikor az almát kínálta Évának...
OTTO Ne kigyócskázz itt nekem, ritter!
BIBERÁCH Rendben. Hát tudd meg, herceg, be akartam indítani ezt a gépezetet.
OTTO Vakfolttal... Porokkal... Es a visszahívott Bánkkal?
BIBERÁCH Es beindult, rendesen. Bánk ugye most odabent van, Melindánál. Hátha egyszer még hálás leszel nekem mindazért, ami most közöttük történik, a te javadra, herceg.
OTTO Alig hinném. Es hol itt a gépezet?
BIBERÁCH Bánk rabul ejtette az én szerelmesem szívét, akaratlanul, ám most rövidesen ki kell vetkőznie magából, részben mint összeesküvőnek, részben mint felszarvazott férjnek, részben mint a király személyének, s a többi, s ha ez nem lenne választottam számára elég elriasztó, úgy rá kell ébresztenem Bánkot arra, hogy ebben az egész szeplősítésben ez az iránta való titkos és szerelmes rajongás volt az indítók, s akkor már kész lesz gyűlölni a rajongót magát.
OTTO Ki az?
BIBERÁCH Egy lovag ilyet nem kérdez, és nem ad ki. De annyit elmondhatok: az én szerelmemem. Akit konklúziószzerű elgyengülése fog karomba hajtani, s akkora száztizenkettő negyvenen túl már el is számoltunk, egészen.

Izidóra belép, szakadt ruhában, kék-zöld foltokkal, és áhitattal bámulja Ottót

OTTO Ej, de mocskos.

BIBERÁCH Én angyalinak gondolom. Mocskokban eddig legfeljebb te gázoltál, megszeplősítve a hitvesi nyoszolyát.

01-TÓ Es ha nem?

BIBERÁCH A hercegi vér sajnos még szennyez, csak a királyi nem, még ha tiszta

szenvedélyeid szeplőtelenítő hatásúak lennének is...

IZIDÓRA *(előre/ép, elszorult torokkal)* Bevallhatod, herceg.

OTTO Ez meg kicsoda?

IZIDÓRA *(szünet után)* Bendeleiben... Egenolf... vére...

OTTO *(közbevág)* Ugyan, kisasszony: Bendeleiben nem volt Egenolf.

IZIDÓRA Mit beszélés?

OTTO Ezt a vérezést pedig egészen izléstelennek gondolom.

IZIDÓRA En egy bezárt kamrából törtem ki, miattad...

OTTO Ezen a hajnalon mindenki elszabadul?

BIBERÁCH Kisasszony, délelőttig legyél türelemmel, a gépezet kedvéért, kérlek.

IZIDÓRA Beszéltem Melindával.

OTTO Mária? Holnapra már az egész udvar tudni fogja?

IZIDÓRA *(Ottó elé veti magát)* Nem áll közénk!

OTTO Hova nem áll?

IZIDÓRA Mindent bevallhatsz, herceg. Én is elmondtam mindent Bánknak, s most Melinda teszi ugyanezt.

BIBERÁCH Ez aztán működő masinéria! *(Homlokát törli)*

OTTO Kibirhatatlan!

IZIDÓRA En is azt hittem. De a szerelem mindent elvisel. Mindenre felmentést

ad. Láthatnád egyébként térden előtted Bendeleiben Egenolf... OTTÓ

Kisasszony! Már mondtam: vagy Bendeleiben, vagy Egenolf...

15. köztéték

Boszorkánykonyhában

LUCI *(keresgél)* Van még a hevítődből?

BIBERÁCH Megbántad mára hirtelen felindulást és a rombolást, igaz?

LUCI De nem az okát, ha engem elvezetett Bánkomhoz.

BIBERÁCH Egyenesen... Bánkod. Gratulálok.

LUCI Felelsz végre?

BIBERÁCH Nincs. Csak nem a te szenvedélyed hagyott alább?

LUCI Inkább az övének szabnék megfelelő irányt.

BIBERÁCH Ha pedig nem segítene a szer, majd segítenek a mellékhatások.

LUCI Semmi nem lesz sok, ha ő az enyém lehet.

BIBERÁCH Luci evangéliuma tehát nem vezetett el a megváltáshoz.

LUCI Érthető, ha Bánk előbb Melindával akarta elrendezni a dolgát. Szerintem is így a becsületesebb.

BIBERÁCH Melinda? Aligha lehet most alkalmas efféle.

LUCI A mellékhatások miatt?

BIBERÁCH Úgy is mondhatjuk.

LUCI Végül is mivel jár a piócapóc?

BIBERÁCH Kétféle hatással a két nemre.

LUCI Vagyis?

BIBERÁCH Hevítőerejével nincs probléma. Nőknél azonban, úgy tűnik, heveny tébolyt okoz, férfiaknál, úgy sejtem, impotenciát.

LUCI Végül is... A szerelem, ha úgy nézzük: téboly.

BIBERÁCH Ha másként nézzük: impotencia.

LUCI Valamiként persze Bánk is... Kizökkent.

BIBERÁCH Gertrudis rövidesen felébred, mégpedig a maga szerelmi tébolyára, és szembetalálkozik a többi tébolyulttal...

LUCI Megindulnak a békétlenek is... Másnaposan, delíriumban, János érsek üzenetével...

BIBERÁCH Ottót végleg sarokba szorítja Izidóra...

LUCI Érdemes még elkülöníteni hatást és mellékhatást? És ki volna képes erre? BIBERÁCH Legegyszerűbben az, aki ért hozzá. Vagy legalábbis receptkönyve van. Es talán ideje is lenne... Most, így, végiggondolva, kissé ráz a hideg.

LUCI Krónikáim számára persze minden hatás: csak mellék.

BIBERÁCH Éppenséggel mellékhatásokba is remekül bele lehet pusztulni.

LUCI Ez azonban az események dolga. A krónikásé pedig csak annyi, hogy

feljegyezze és ekként rögzítse elemeit, persze mindenféle központosítás

nélkül, az értelmezést majd úgyis az idő hozza, ha hozza.

BIBERÁCH De mi lesz, ha... Megtébolyodnak a békétlenek, Izidóra alussza ki magát, Ottó kizökken, Bánk szorítja sarokba a királynét...

LUCI Mi lenne. Az is csak krónika. A boszorkánykonyha kissé megnövekedett, lassan betölti a várat, nemsokára talán a birodalmat is, de én akkor is kérem a hevítőmet, Biberách.

BIBERÁCH *(sápadtan, dadogva)* Melinda szorul sarokba, Bánk tébolyodik meg, a királyné ébred delíriumra, a békétlenek alusszák ki Izidórárt...

LUCI Ugyan. Az idő nemcsak értelmez, de majd szépen kikerekíti az eseményeket: a közönyös jövő szempontjából különítve el hatást és mellékhatást, oknak és okozatnak nevezve majd mindezt, és amit az események hiányzó központosításának látunk, az felölti szépen a szükségszerűség alakját. Ne aggódj, Biberách: a történelem előtt nincs ló, egyáltalán nincs, csak egyetemes és mindenható lóság van, úgy is mondhatnám, ezen vonul a szükségszerűség előre, mindig csak előre.

16. közzjáték

A királyné szobájában

GERTRUDIS *(nyújtózik)* Micsoda éjszakám volt, kedves Biberách...

BIBERÁCH Micsoda?

GERTRUDIS A leggyönyörűbb álmok látogattak. Egyik a másik után. És szívesen bírtam volna maradásra bármelyiket, de jött egy újabb, egy még kábitóbb...

BIBERÁCH Felség!

GERTRUDIS *(utánozza)* „Felség!” Ne izléstelenkedj. Kérem a könyvemet.

BIBERÁCH Hiányoznak belőle a lapok? *(Átadja)*

GERTRUDIS Ne kérdezősködj annyit. *(Ráül)* Rájöttem valamire.

BIBERÁCH Attól tartok, az események... Peregni kezdenek. Hogy finom legyenek.

GERTRUDIS Végre!

BIBERÁCH De a saját útjukon. Mintha már nem lennének a hatalmamban, kikerültek az irányításom alól.

GERTRUDIS Szerencsére. Hiszen ez a dolguk. Bennünk csak fogannak, de a világban azután önálló életre kelnek, és mi követjük őket, és gyönyörködünk bennünk. *(Végigsimítja hasát)*

BIBERÁCH Kétlem.

GERTRUDIS Mesélj Bánkról!

BIBERÁCH *(csend)* Visszajött. *(Csend)*

GERTRUDIS Hát ez remek mese volt.

BIBERÁCH Felkereste a békétleneket.

GERTRUDIS Szóval első útja már rólam szólt valamiképp.

BIBERÁCH Valamiképp? Tudod hogyan, Gertrudis?

GERTRUDIS Es ha gyűlölettel? Az is érzés. Mégpedig meglehetősen forró.

BIBERÁCH Hát idenéz, milyen forró! *(Behozza a pajzsot, felmutatja)*

GERTRUDIS *(meglepetten végignézi)* Az vagyok ott, én?

BIBERÁCH Úgy van. Trónusod alatt. Véredben fetrengve.

GERTRUDIS Ilyen apró malacszemem volnának?

BIBERÁCH A tört nézd, ahogy beléd hatol. A véredet...

GERTRUDIS *(átfogja magát)* Hát... Borzongató.

BIBERÁCH Gertrudis! Féltetek...

GERTRUDIS Hogy mekkora gyerek ez a Bánk!

BIBERÁCH Senkit nem tartóztatott le a pártütők közül!

GERTRUDIS Ugyan, egy kis malackodásért?

BIBERÁCH Felségárulás!

GERTRUDIS Neked megártott a kolostor, Biberách. Még hogy ez felségárulás? *(Nevet)* Dehogy. Gyerekes, legfeljebb kamaszos képzelődés. A fekvő nő, a behatoló férfi, a fennakadt szemek, némi vér...

BIBERÁCH Pártütés! Ezt kiáltózták.

GERTRUDIS Valamit csak kell kiáltani, nem? Bánk is kiáltott?

BIBERÁCH Nem tudom.

GERTRUDIS Gyerekeknel minden, ami csirázó testi vágy, szívesen keres formát valamiként az erőszakban. Az a kislány, akit megkergetnek a fiúk, a haját húzzák és ijesztgetik, jó okkal remélhet.

BIBERÁCH De a békétlenektől minden kitelik!

GERTRUDIS És Bánktól? Vajon tőle is?

BIBERÁCH Még felindultságában Melindához vezettem. Mikor otthagytam, kissé... tébolyultan festett.

GERTRUDIS A szerelem is téboly. A szerelemfélé is. Melinda... *(Csend)* Fájít Bánknak?

BIBERÁCH De hiszen a kedvedért úgy rendeztem, hogy fájjon.

GERTRUDIS Mennyire?

BIBERÁCH Nagyon. Es sejtelmek között feltűntél te is.

GERTRUDIS Újra tehát, és másfelől. Érezni kezd! Mindegy, merről közelít felém, csak közelítsen. Es olyan szenvedélyekkel a lelkében, melyek bizonyna meghaladják Melinda erejét.

BIBERÁCH Azt, igen, azt hiszem, meg.

GERTRUDIS A gömbölyű spanyol baba! Hogyan is lehetne méltó egy olyan nemes példányhoz, mint Bánk!

BIBERÁCH Szereti!

GERTRUDIS Szeresse a bukását is, a szeplőjét, mindent! De ahhoz valami több is kell, mint ez az elementáris, totai babaság, a szeplőt csak az igazolhatja a

szeretem számára, ha éppen ez adhat valami olyat, amit a tisztaságtól nem kaphat meg.

BIBERÁCH Túlértékeled Bánkot.

GERTRUDIS Te csak azt a férfit látod, aki már lezüllött ennek a nőnek a színvonalára. Hol van ma olyan asszony, mint apósom szülőanyja, akit saját fiának kellett várbörtönben őriztetnie? Es mi másért szállítottatott volna el engem Imre sógorom ebből az országból annak idején, ha nem azért, mert megsejtette, hogy a magamfajta nagyvadaknak a jogai is nagyobbak az élethez? Es így is tértünk vissza azután, erre már szabad emlékezned, jó Biberách! Micsoda diadalmenet volt az! Fel kellett égetnünk néhány várat, de szinte csak a bevonuláson ünneplő tűzijáték gyanánt! Micsoda parádés ostromok! Lófarkon a vonakodók! Így tér vissza Gertrudis!

BIBERÁCH Csodálatos vagy... Amikor lobogsz. De meggondolatlan is. Bármelyik pillanatban...

GERTRUDIS Itt lehet? Bárcsak lenne már! És lásson. Aljasnak és nagyvonalúnak, szentnek és kurvának, királyi asszonynak és zavart kamasz lánynak... Azén Hedvig húgomról már készül a lista, amit csatolnak a szentté avatási jegyzőkönyvhöz, Biberách! A másik húgom: Agnete pedig Fülöp Ágost, úgymond, kaptájaként lesz bizonyára halhatatlan. Es én mindkettejükből örök valamit, és nem váltakozva vagy egymást kizárva, de egyszerre, érted ezt?! Egyszerre!

BIBERÁCH Értem. *(Csend)* Nincs véletlenül egy húgod, aki valamiféle állat volna?

GERTRUDIS Miről beszélés?

BIBERÁCH Bánk számára ugyanis állat az asszony, és kiváltképp állata meráni.

Remélem tehát, hogy majd jól tud bánni az állatokkal.

GERTRUDIS Nem félek, Biberách. Legyek inkább állat Bánknak, mint királyné Endrének, vagy másnak akár Isten. Egyszer majd talán te is megérted.

BIBERÁCH Sajnos eljött már az az egyszer.

MELINDA *(háloingben áll az ajtóban, talán már régóta)* Szabad... Bejönnöm?

GERTRUDIS Nem... Vártunk... Melinda...

MELINDA Fel-sza-ba-dí-ta-ni... Szabad? *(Körülvonul a szobában)* Ez itt a gyerek-kereszteshadjárat! *(Büszkén lépdel)*

BIBERÁCH Csakugyan, most hajózzák be őket a Szentföldre. Ezek a kicsik és ártatlanok tisztaságukkal hódítják majd vissza a Szent Sírt. *(Csend)* Melinda.

MELINDA Biberách! *(Nevet)* Gertrudis! *(Nevet)* Hatalmasabb lesz-e az ártatlanság, mint minden pogány minden fegyvere?

GERTRUDIS Ül le, Melinda.

MELINDA Nem ülhetek le, ez itt egy halaszthatatlan kereszties hadjárat. *(Körb-jár)* No, feleljetek!

BIBERÁCH Hatalmasabb lesz, Melinda. *(Halkan)* Az ártatlanság erejénél nincs hatalmasabb.

MELINDA *(hirtelen leül a földre)* Akkor pedig én nem vagyok ártatlan.

GERTRUDIS Később megbeszéljük ezt, Melinda.

MELINDA Miféle később? Nincs később. Nem fokozható. Csak késő. Késő van. Az van.

BIBERÁCH Megfázol a földön, kelj fel.

MELINDA Nem, amíg a végére nem járok! *(Felpattan)* Járok! Megvan! A vége! *(Menetel)* Hát hogyan is volnék én ártatlan! De hiszen nem vagyok!

GERTRUDIS Senki nem az, Melinda. Csak a gyerekek.

MELINDA Jaj, a gyerekeknek.

GERTRUDIS Jaj?

MELINDA A gyerekeknek. És nekem. Jaj. Jól mondta ez a Bendeleiben-nőimítátor! Hiszen én vonzottam, én kísértettem, én csábítottam... Szegény Ottó!

GERTRUDIS *(zavartan)* Ottó?

BIBERÁCH *(magyarázón)* Ottó.

MELINDA Nekem elég volt, én nem bírom tovább hurcolni, én belefáradtam, segítsetek, hogy letehessem...

BIBERÁCH Micsodát, Melinda?

MELINDA Melindát. A gömbölyű, gyönyörűséges babát. Szabadítsatok meg a szépségemtől, nem ér annyit, amennyibe kerül, Gertrudis, hadd tegyem le itt, használj nyugodtan, én már nem bírom, hiszen engem ez mindentől elzár, megront, megmérgezi a környezetemet, *(Felnevet)* tönkreteszi az életem! Ide letehetem? *(Olébe hajol)*

GERTRUDIS Leteheted, Melinda.

MELINDA *(megjedd)* De mi lesz akkor Bánkkal?

GERTRUDIS Bánkkal?

MELINDA Tudod, ki a Bánk! Az a... Vulkáncsősz! Vagy hogy is mondta Ottó.

Tudod, a lóság tárgya... Dehogy, inkább a hűségé! De hiszen egyik sincs.

Es még egy harmadik sincs, de hogy mi az a harmadik, ami ugyancsak nincs, azt hirtelen elfelejtettem.

BIBERÁCH *(halkan)* Szabadság.

GERTRUDIS Mindjárt... Hívadjuk Bánkot.

MELINDA Hogy mondtad?
 GERTRUDIS Küldetek Bánkért.
 MELINDA Így: Bánk?
 GERTRUDIS Bánk.
 MELINDA Neked is olyan jó ezt mondani? Bánk.
 GERTRUDIS A nagyúr.
 MELINDA Igen. Az már másként csengett. *(Dallamosan)* Bánk... *(Százaron)* A nagyúr. *(Szinte énekelve)* Bánk... *(Kongóán)* Nagyúr... Miatta nem tehetem.
 BIBERÁCH Mit nem tehetsz, Melinda?
 MELINDA Kell a szépségem. Miatta. No, nem úgy, ne bámulj olyan sokatmondóan, királyné, minket már nem a vágy préselem egymáshoz a nyoszolyánkon, hanem a szeretet, az meg sokat kibír. De hogy... Bánk karrierjével mi lesz akkor.
 GERTRUDIS Miről beszélsz?
 MELINDA Ha szépséges felesége többé nem tehet erotikus szívességeket az udvar főrangú tagjainak...
 GERTURDIS Melinda!
 MELINDA Ottó... *(Súgva)* Bogumil. Tudtad, királyné, hogy Sváb Fülöp meggyilkolásának is én voltam az egyedüli oka? *(Büszkén)* Bizony, bizony. Hogy menekülése nyomán ide vezethesse a gondviselés, bele egészen... Melinda.
 BIBERÁCH Nem, Melinda. Nem.
 MELINDA Csakugyan, nem egészen. Az utolsó pillanatban... Mégsem. De hiszen te is összeesküvő voltál, igaz, jó ritter? Kérsz ebből a gondviselésből? Melinda efféle összeesküvések számára, úgy tűnik, alkalmas: Ottó, tessék; Petur, tessék! *(Obszcén gesztus)*
 GERTRUDIS *(kikiált)* Myska bán!
 MELINDA De hiszen Gertrudis, ez egy egészen kitűnő ötlet, ez a finom nyilvános ház a palotában... Rengeteg szoba van, viszonylag jól ápoltság, olykor te is beállsz, s végtelenül több örömmel és kevesebb mocsokkal jár, mint a hatalom.
 MYSKA BÁN *(belép, ordít)* Sokáig éljen a magyar királyné!
 GERTRUDIS Ottó! Azonnal!
 MYSKA BÁN *(körülményesen meghajol, mosolyog)* Ahogy parancsolod, szépséges királyné. Ezüsttálca, citrommal a szájában...
 GERTRUDIS Ne szellemeskedj, takarodj!
 MYSKA BÁN *(nem hallja)* Az is meglesz, királyném! *(Eltűnik)*
 MELINDA Ottót? Bánkot! Vagy Ottó az én Bánkom? Bánk a te Endréd? Biberách, jó pohárok! Ezt keverd ki nekünk! Minta nyergedszegi bojóthit, csak éppen most belőlünk, emberekből! Érzésekket! Szenvedélyekkel! Rendszerben?
 BIBERÁCH *(halkan)* Nem... Keverek... Melinda.
 GERTRUDIS Engedelmeskedj, Biberách!
 BIBERÁCH Mit mondasz, felség?
 MELINDA Felség! Ez jó! Ez tetszik! De hiszen, ha jól számolom, akkora végén, szegről-végről még magam is felség leszek!
 GERTRUDIS A füveiddel, poraiddal, főzeteiddel, ritter. Amit előidézted, az elmulasztható is. Mellékhatásokkal együtt, parancsolom! Nem így van? *(Haraggal)* Rajta!
 MELINDA A végén még Solom mesternek is kinő a haja! A tökkopasznak! *(Elszabadultán nevet)* Van egy kedvenc dalom. Még azt szeretném...
 BIBERÁCH Már „ritter”, és már nem „jó Biberách”? Királyné! Hiszen én miattad próbálkoztam, csakis a te kedvedért, és ami eddig történt... Bárhogyan történt is, neked szólt, Gertrudis!
 GERTRUDIS Attól most nekem megszakad a szívem.
 BIBERÁCH Tudd elviselni a győzelmedet, ha már ennyire akartad, királyné! Úgy, ahogy én viselem, nézd, a vereségemet.
 MELINDA A gyerek-keresztshadjáratot is megverhetik? De ez a dal... Ez a legszebben akkor cseng...
 GERTRUDIS Ez így nem győzelem, Biberách.
 MELINDA Ha fekvő hallgatod, valahogy így... *(Végigfekszik a földön)* Lehunyod a szemed...
 BIBERÁCH Látom. Nekem már semmiképpen sem.
 GERTRUDIS Neked? Hát mi volna neked a győzelem, ritter?
 BIBERÁCH Csakugyan tudni akarod? *(Csend)* Megmondjam? *(Halkan)* Te volnál, Gertrudis.
 GERTRUDIS *(közbeveg)* Száz arany? *(Felnevet)*
 MELINDA Visszatartod a lélegzetedet.
 BIBERÁCH Gertrudis!
 MELINDA És meghalsz. Onnan hallgatod. A sírodból.
 GERTRUDIS A költségeiddel együtt száztizenkettő negyven?
 BIBERÁCH Királyné! *(Sápadtan)* Végeztem.
 MELINDA Ezt próbáld ki, Gertrudis. Gyere. Mellém. Közös sírba. És majd Bánkunk, odafent. Térden! *(Dalol)*

Biberách elmegy, Gertrudis Melinda mellé térdel, énekelnek

Folyosón

BÉKÉTLENEK *(pajzosan elfutnak, fegyvercsörgéssel, súgva adják tovább a jelszót)* Halál reá!

Biberách magába roskadtan ül egy szegletben

OTTO *(elfut a másik irányból, majd megtorpan)* Te itt? Biberách. Meggondoltam magam.
 BIBERÁCH Én is.
 OTTO Most már tudom, mit kellett volna csinálnom azzal a Melinda növel.
 BIBERÁCH Már megcsináltad.
 OTTO Épp az, hogy nem... Nem egészen. Ha egy újabb alkalmat kerítenél...
 BIBERÁCH En... Kerítenék?
 OTTO Rendben. *(Keresgél a zsebében)* Itt van előlegként négy arany. Már csak száznolc negyvennel tartozom.
 BIBERÁCH *(nem veszi el)* Tévedtem.
 OTTO *(eggyel megtoldja)* Öt arany. De ilyenkor már nem emeld a honoráriumodat.
 BIBERÁCH Még talán nem késő visszacsinálni mindent.
 OTTO Nem jól értetted. Nem mindent.
 BIBERÁCH Igaz. Mindent már csakugyan nem lehet. *(Feláll, elindul, felveszi kabátját, felcsatolja kardját, viszi ládáját)*
 OTTO Hova mész?
 BIBERÁCH EI.
 OTTO Nem erre kértelek.
 BIBERÁCH Nézd, ki jön. *(Félrehúzódik)*

Ottó riadtan a falhoz lapul. Bánk magába merülten, kardját markolva végigmegegy a folyosón

OTTO Hú, de visszajött ez a Bánk. Egészen beleizzadtam.
 BIBERÁCH Csak azt nem tudom, mi nagyobb léhaság: ha történelem lesz mindebből, és hagyjuk, hogy ezek a drámahősök mondják ki a végső szót, vagy ha mindannyian, tévelygő érzelmeinkkel csak átgondolatlan vágyakozások és egy feldúlt boszorkánykőnyha áldozatai voltunk?
 OTTO Először tehát el kell ismét távolítani Bánkot.
 BIBERÁCH *(keserűen)* Talán Gertrudissal együtt.
 OTTO Ahogy akarsz. Azután... Nekem keverhetnél egy másféle főzetet... Ugye érted. En ugyanis rendkívül erőteljes vallásérkölcsei nevelést kaptam gyermekkoromban, és ennek mellékhatásaként minden növel kapcsolatos testi vágy...
 BIBERÁCH Mellékhatás!
 OTTO Miért szakítasz félbe minduntalan?
 BIBERÁCH Mert elmegyek. *(Megy)* Lézengek tovább. Csaknem feladtam Istentől nekem rendelt lézengeimet, és mi lett belőle... Nem arra valók az események, hogy belekeveredjünk. Ha egy király el tudott menni az országából, hogy ne állja útját mindannak, aminek be kell következnie, én miért ne tehetném... Mint egy bűnpártoló Isten, Lézengek, báméskodom, végre unatkozom...
 OTTO Figyelmeztetlek, Biberách, hogy kopik a humorérzéked.
 BIBERÁCH Es már a véleményed sem érdekel, herceg.
 OTTO Biberách. En téged... En neked itt még szerepet szánok!
 BIBERÁCH Visszaadom. Eddig sem játszottam jól. Ha nem is olyan gyatrán, mint te, de képtelen voltam főszerepet csinálni belőle, pedig mi más volna az ember számára a saját élete.
 OTTO Figyelmeztetlek, ritter, hogy én nem a türelmemről vagyok híres.
 BIBERÁCH Ha legalább volna valami közös vonásod a nővéreddel, tovább követnélek, szolgálnálak, szeretnélek, de hát semmi sincs.
 OTTO Akkor sem szabadulhatsz tőlem.
 BIBERÁCH Ugyan? Te akarsz az én szabadságomat mederbe terelni, Ottó?
 OTTO Úgy is mondhatnám: én vagyok a te szabadságod, Biberách.
 BIBERÁCH Ez csaknem úgy hangzik, mint egy szerelmi vallomás. OTTO Rosszabbul. Mint egy felbonthatatlan házassági szerződés. BIBERÁCH No és mikor kötötted be a fejemet, herceg?
 OTTO Mi egymás fejét kötöttük be Sváb Fülöp szemfedőjével.
 BIBERÁCH Ugyanazzal, amely nemrég felségedet Melinda takarója alá vezette?
 OTTO Azzal a különbséggel, hogy a gyilkosság... Megtörtént.
 BIBERÁCH Melinda nem történt meg.
 OTTO Most már mindent tudsz.
 BIBERÁCH Tudtam, csak megérteni nem akartam, hogy ezért történt minden. Összeesküvést szőnek a magyar nagyurak, Gertrudis élete vakmerően veszélybe kerül, Bánk vérszomjasan visszatér, Melinda megtévelykedik, és mindez miért? Hogy megsejtsük: az ifjú hercegnek nem erős oldala a

testiség, s a párásan vágyódó női test legfeljebb fűtött bölcseleti monológokra ihlet, s felidézi gyerekkori gátlásait.

OTTÓ A te ötleted volt, hogy itt próbáljam ki magam, nem emlékszel? Végül is én meglehetősen jól elvoltam veled, a ruhám és könyveim között! Mintha neked lett volna céld mind ezzel, emlékezz, Biberách, hogy valami istennőt megkönyöröztesz, hát mondd csak, megkönyörözted-e jó alaposan, ritter?

BIBERÁCH (*halkan*) Nem. Egyáltalán nem. Az istennők... Nem alkalmasak erre.

OTTÓ És te leckeztetsz engem, ezek után? En legalább az ágyáig eljutottam, közös takaró alá két birodalom leggyönyörűbb asszonyával, volt vágyódás is, azt hiszem, és gyönyörű szavakkal csábítottam... Ehhez képest minden történet csak mellékhatás.

BIBERÁCH Igaza volt Lucinak. Nincs itt mit várni az eseményektől. A történetek korát le kell zárnunk. (*Elindul*) Nincsenek átfogó kategóriák, nincs grammatika, semmi sincs, csak mellékhatások vannak, legfeljebb mellékszerepek.

OTTÓ Maradj!

BIBERÁCH Még megnézem szegény Melindát, azután végleg távozom.

OTTO Szegény? De hát ha nem segítesz nekem, hogy boldoggá tegyem...

BIBERÁCH Te tényleg nem értesz semmit? (*Megy*)

OTTÓ Mondom, hogy állj meg! (*Értetlenül bámulja a vissza sem forduló Biberáchot, majd a falról levesz egy kardot, és követi*)

BIBERÁCH Óh, a lovagi jelmez. Azt gondolod, te történelmidráma-hős, te erotikus békétlen, hogy majd a kardoddal kerekítheted ki azt, amit... Mással nem tudtál?

OTTÓ És te mit tudtál, Biberách?

BIBERÁCH (*visszafordul*) Felismerni tudtam, hogy az események túlnőttek rajtam. Es ha másként nem megy, rezignációval és fegyverrel, de kiutat találok a mit sem jelentő epizódok közül, és hátra sem tekintve hagyok itt mindent, mindent, mindent, Ottó! (*Csakugyan elmegy*)

OTTO Állj! (*Kardját markolva követi Biberáchot*)

ÖTÖDIK SZAKASZ

18. köztétel Myska bán

szobájában

BIBERÁCH (*belép, kissé bizonytalanokodva*) Mégiscsak! Tudok menni! Megyek... Nézzetek. (*Megtántorodik, a mellé lépő Myska és Luci fogja fel*) Szinte.

MYSKA BÁN Csak lassan... Előbb mindent el kell mondanod, ahogy ígérted...

BIBERÁCH Soha... Jobb... Alkalom. Mindent elmondok. (*Liheg*)

LUCI Már csak a krónikák kedvéért is.

BIBERÁCH (*elfordul, ekkor válik láthatóvá, hogy az Ottó által levett díszkard mered ki a hátából*) Csak ez a tompa szúrás csillapodna.

MYSKA BÁN (Lucinak) A földre fektessük. Hasra. Rosszat jelent, ha összevérzi az ágyat.

LUCI Mindjárt elmúlik, Biberách.

BIBERÁCH Semmi kétség.

MYSKA BÁN (*nehézkösen lehajol Biberách testével*) Jaj, a csontjaim. Soha ne öregej meg, ha jót akarsz magadnak, ritter.

BIBERÁCH Ebben talán nem értünk egyet.

LUCI Belül, a mellkasodban nem fáj?

BIBERÁCH De. A szívem. Az fája mellkasomban.

LUCI (*nézi a sebet*) Elérte volna Ottó?

BIBERÁCH Gertrudis érte el.

MYSKA BÁN (*fűlét emyözi*) He? A nagy királynét emlegeted? Akit soká éltessen az Isten?

BIBERÁCH Szerettem!

LUCI Kapaszkodj a bánba, Biberách. Kirántom a kardot, s a helyére beteszem ezt a vérzéscsillapító dugót.

MYSKA BÁN Mint mindannyian szeretjük őt, hú alattvalói.

LUCI Egy, kettő, há... (*Rángat*)

BIBERÁCH Nem!

LUCI Mit nem? Itt vannak a csillapító füvek. (*Bizonytalanokodva*) Ha ugyan ezek azok. Összezavarodtam.

BIBERÁCH Nem, nem csak mint alattvalója szerettem.

MYSKA BÁN (*nem hallja*) Foglak, ritter. No, markotányosnő...

LUCI Azzal semmire nem megy, bán, ha sérteget. Segítsen inkább.

BIBERÁCH A hosszú szárú zöldet csavard a dugóra, Luci. Jaj...

LUCI (*keresgél*) Mind hosszú szárú. Mind zöld.

MYSKA BÁN Halljuk tehát a vallomásod. Amit ígértél, ha megmentünk.

BIBERÁCH Ez volt az.

MYSKA BÁN He? A hazámról, az uralkodóról...

BIBERÁCH Semmi más nem számít. Talán nincs is semmi más. Sem összeesküvők, sem Ottó herceg, sem a megtévelyült Melinda és a feldúlt Bánk bán, csak ez van...

MYSKA BÁN (*nagyothalva*) Mi van?

BIBERÁCH (*kiált*) Ez a szeretet!

LUCI No, most kapaszkodj a bánba, Biberách.

MYSKA BÁN Állj! Miféle szeretet?

BIBERÁCH Vágyódó. Végtelen. Ügyetlen. Szerelmes...

LUCI (*rángatja a kardot*) Az érzélgő ritter... Nem megy.

BIBERÁCH Mentsetek meg! Ne hagyjátok, hogy Ottó ebből történelmi drámát csináljon... Meg Bánk... Meg a békétlenek... Milyen banális is volna: ledöfni az intrikust, amikor ki akar lépni a szerepéből, s feladná bűntársait... Akárcsak összeesküdni a zsarnok ellen... Megbosszulni a hitvesen esett gyalázatot... Ne engedjétek, hogy ezekkel a könnyű tanulságokkal fedjék el azt, ami itt valójában történt... Es amiből egyes-egyedül az számít, (*Ordít*) hogy szerettem a királynét!

MYSKA BÁN Hohó. Biberách!

LUCI (*lihegve*) Segíts, öreg.

MYSKA BÁN Ha jól hallom, a felségsértés minősített esetével állunk szemben. (*Gondolkodik*)

BIBERÁCH Ez történt itt egyes-egyedül. Minden egyéb ebből következett. Úgymond, mellékhatásként. Házasságtörés, konspiráció, merénylet, igen, ez mind, mind csak mellékhatás.

LUCI (*nagyot ránt, kihúzza a kardot*) Na végre.

BIBERÁCH Jaj! Ne engedj elvérezni, Luci.

LUCI Elgurult a dugó. Miért is ne?

MYSKA BÁN Sőt, ha jól hallottam, akkor itt a királyi felség érdekeinek súlyos sérelméről is szó lehet.

BIBERÁCH Csakugyan, miért is ne.

LUCI Te is csak áldozatul estél ennek a történelmi delíriumnak. Egy jól sikerült mellékhatás többet érhet ezer hatásnál, és kitűnő menedéket kínál kudarckor elől. Kiváltképp, ha a kudarckor ilyen pontosan, szépen következnek, egyik a másik után.

BIBERÁCH Érzem, ahogy gyengülök.

LUCI Majd én erős leszek helyetted.

BIBERÁCH Elmúlt a tompa szúrás. Már csak a szívem fáj.

LUCI Egy ilyen seb a szívfüdalomra is orvosság.

BIBERÁCH Miféle seb? Talán nincs is semmiféle sérülés. Talán csak ez az emésztő kétségbeesés van, amely az előbb jutott mélypontjára a szegény Melinda szobájában, amikor felismertem Ottóban azt, aki egyáltalán nem méltó arra, amit megkapott, míg én méltó volnék arra, amit nem kaphattam meg...

MYSKA BÁN Gertrudis...

BIBERÁCH Igen, Gertrudis... Aki üzent! Tudta, hogy ott vagyok, tudta, hogy szeretem... A szívem akkor nem bírta tovább, amikor meg kellett értenem, hogy még ekkor is őt, a vallomásom után is csak őt, a dilettáns Ottót keresteti a nője, és nem engem hívat, akit csak felhasznál, majd összetört, megalázott, elküldött, hogy azt a férfit várja, aki nem lehetett volna több, mint szenvedélyeim mellékszereplője: Bánkot.

LUCI Bánkot... Az isteni Bánk!

BIBERÁCH Ottó talán csak segített szegény szívemnek megrepedni.

MYSKA BÁN Szóval ebbe Ottó herceg is bele van keverve?

BIBERÁCH Es micsoda tapintat volt ebben az ő alattomoságában, ha szemből ránt kardot, ostoba reflexeimet követve nyilván védem magam.

LUCI Te, hogy folyik itt a véred, Biberách! Azt hiszem, mégiscsak be kellene illesztenem ezt a dugót.

MYSKA BÁN Mielőtt további elsősegélyt nyújtunk, mérlegelnünk kell. Ha egy felségsértőt, egy érzéki merénylőt hozunk vissza az életbe, akkor magunk is cinkosai leszünk istentelen törekvéseinek. Várjon a füvekkel, markotányosnő.

LUCI Anyád a markotányosnő, én szökött és írástudó apáca vagyok.

MYSKA BÁN Ha pedig ez a főbenjáró bűn, a királyné iránti szerelem mégiscsak megbocsátható volna...

BIBERÁCH Engedjétek beszélni.

MYSKA BÁN Akkor pedig inkább bocsássák meg nekem.

LUCI A lézengésedhez, Biberách, ahhoz sem illik ez a görcsös életvágy. Ritmus-érzék kérdése, hogy jókor tudj kilépni az életből. Ezt megtanulhattad volna a nominalisták őseitől: cinikusoktól, szotikusoktól...

MYSKA BÁN (*mosolyogva*) En szeretem ugyanis a királynét!

BIBERÁCH Lehet, hogy többé nem látom szeretett Merániát?

LUCI Engedd majd, hogy én kerekítsem ki a történetedet. Meg... A magamét.

BIBERÁCH A Dunántúl lankáit, a Pílist, a Mátra kékes lebegését... Gyönyörű hazám!

MYSKA BÁN Szenvedélyesen szeretem, és már egészen kislánykora óta. Ilyen kicsi volt, (*Mutatja: egy arasz*) amikor megismertem...

BIBERÁCH És nem hallom többé a kolostorokból a szerzetesek dalát... Ezeket a központozás nélküli, nominalista dallamokat, amelyek olyan lágyak és végtelenek, mint a zalai dombok.

LUCI Persze a krónikámnak nem te leszel a főszereplője, ugye megbocsátod, hiszen a tollam meg a szívem, meg minden zsigerem... mégiscsak Bánkhoz húz. És a krónika több, mint az élet. Jövő lesz benne, és én és Bánk. MYSKA BÁN Endre királyunk előbb-utóbb ügyis elpusztul. Galíciában, a Szent-földön, belvíllongásban, mindegy, miben. És akkor következem én... Senki nem áll Gertrudishoz közelebb nálam. Természetes lesz egybekelésünk...

IZIDORA *(feldúltan belép)* Ritter! Adj számat a szerelmesemről!

MYSKA BÁN *(nem hallja)* Ülünk majd a trónuson, térdünkön vastag pokróc, királyi lábunkon papucs, pattog a tűz a kandallóban, Gertrudis gyengéden vakargatja az ótvarom, fogjuk egymás kezét...

BIBERACH A palota nyugati szárnyában keresd. Gaztettei után rendre ott talál vigaszt.

IZIDORA Sértegeted a herceget?

BIBERACH De hiszen most döfött le.

IZIDORA Mutasd... *(Lehajol)* Ez itt Ottó keze nyoma... *(Nézi a sebet)* Szép. Mély. Micsoda szenvedélyek szunnyadnak benne, Istenem.

BIBERACH Kiváltképp hátulról.

IZIDORA Ha úgy, hát úgy. *(Felemelkedik)* És te... Most meg akarsz halni?

BIBERACH Aigha marad más választásom. Előbb még vallani akartam, de senki nem hallgat végig.

MYSKA BÁN *(zavartan ordít)* Le kell tartóztatnom, felségsértésért! Ha nem hal meg magától, törvényszék elé állítjuk.

LUCI Hagyd a vallomáson, Biberách. Ilyen állapotban ugyan kitől telne bármiféle átgondolt, pontos csattanó. Ne süllyedj a saját színvonalad alá, éppen a fináléban. Majd megoldom én, ígérem, szépen, stílusosan.

IZIDORA Tehát egy gyilkost szeretek! Micsoda konfliktus. Itt van a szerelmem egyfelől. *(Mutatja)* Másfelől a bűn. *(Azt is mutatja)* És közötté állok én, Bendeleiben Egenolf...

OTTO *(belép, Izidórára néz)* Már megint itt van ez a történelemhamisító...

BIBERACH Tévedtem a nyugati szárnyban. Jött a kardért, nyilván ez is kell a ruhatárához, ha lovagnak öltözik.

OTTO Biberách! En... En meggondoltam magam.

MYSKA BÁN A herceg! Azonnal a királynéhez kell kísérjelek... *(Rendbe szedi magát)* Gertrudisunkhoz.

OTTO Lehet, hogy sértő volt, amit mondtam, Biberách, vagy... talán amit tettem is, de... Nem tudok nélkülüled élni!

IZIDORA *(hunyt szemmel)* De gyönyörűen beszélsz ez az én Ottóm!

OTTO Tőled tanultam, hogy a szenvedély akkor is szenvedély, ha a fonákjáról mutatkozik meg... Senkit, érted? Senkit nem tudtam megölni eddig, épp-úgy, ahogy szerelmesen ölelni sem, és hát... Te voltál a legelső, Biberách! *(Letérdel)* Ne hagyj el!

LUCI Ez már sok a krónikásnak is. *(Feláll, az ajtóhoz hátrál, kibámul)*

MYSKA BÁN Halod, herceg? A királyné vár...

OTTO Ne hagyj el!

BIBERACH Kiszáradt a szám... Melegem van... Ez innentől már nem tréfa...

OTTO Melindával is miattad vallottam kudarcot... És az elmúlt napokban csak érelődött, izmosodott a féltékenységem arra, akit te csak „istennőnek” neveztl, de nem fedted fel a kilétét, hogy helyetted inkább őt pusztíthattam volna el...

BIBERACH Gertrudis...

OTTO Hogy kérjek bocsánatot tőled, drága ritter? Nézd, térdelek. *(Tényleg)* Hogyan tarthatnák meg a... szeretetemen, miként hihetnéd el, hogy ami ellenedre történt is, csak egy tévelygő, céltalan, tapasztalatlan és nagyon türelmetlen szerelmes balfogása volt, így hát megbocsátható... Ne halj most bele nekem!

BIBERACH Egy efféle seb végül is... Választ ad. Mindenre. A hiányzó grammatika... Nem zavar többé. Megvan.

OTTO Azt mondtad: Gertrudis?

BIBERACH Magadra hagylak, Ottó. Ez a büntetésed. A dráma még nem ért véget, de az irrtikus már lejátszott, megy. Biberáchtól ne várj többé semmit.

OTTO Nézd. Én nem a levegőbe beszélek. *(Zsebéből zacskót vesz elő)* Itt a százkilenc negyven. Nem fizettelek ki rendesen Biberách, soha, mert tudtam, hogy addig biztosan a közelemben maradsz, amíg tartozom neked... És mennyi kis aljas trükköm volt még! Bevalljam? Most egyszerre... Nem lehet mindez hiábavaló!

IZIDORA A konfliktus erősödik. Itt a szerelem. Itt a bűn. Itt a szerelmesem hajlama. *(Mindezt mutatja)* Hol vagyok én?

LUCI *(tudósít az ajtóból)* Bánk elindult a királynéhez!

BIBERACH Es így van jól.

MYSKA BÁN Bánk nem veszélyes. Ő a mi emberünk.

BIBERACH Tudd meg, Ottó, én már Sváb Fülöpöt is Gertrudis miatt öltem meg, hogy menekülésünk hozzá sodorjon. Te csak alkalom voltál, mint az egész politikai cselszövés. Ürügy. Boszorkánykonyha szinte, ahol kipróbálhattam, hogyan is működik az ember... En halálosan, szenvedélyesen szerettem Gertrudist, nem morálisan, egyáltalán nem, hanem önfelédten, olykor aljasul, intrikusan és nyilván dilettánsan, de hiszen a szerelem felmentést ad mindenre!

OTTO Úgy van, Biberách! Akkor tehát megértettél engem!

IZIDORA Mindenre. Igen... *(Sóhaj)*

LUCI *(az ajtón kinézve)* Magukra zárták az ajtót. *(Sóhaj)*

BIBERACH A királyné tudatlan volt, és persze ártatlan is ebben a lassan izmosodó vágyban, és én élveztem gyanútlanágát, mint amikor a vadász még hagyja kissé a napon sétálni a vadat, de már megfeszíti iját, csakhogy... Elkéstem. Minden szerelmes cselszövés csak felfokozta az ő vágyakozását, előbb teherbe esett, majd egy ügyetlen fondorlatom nyomán... Ezt a vágyat mással kívánta betölteni.

IZIDORA Hát így van ez. Hogy van?

OTTO Ez is mellettem szól, Biberách.

BIBERACH Bánkkal.

MYSKA BÁN *(fület emyözve)* Hogyan? He?

LUCI A nagyúr! A nagyvad!

BIBERACH Bizony. Es ott nem a virtuóz intrikák és finom főzetek szolgálták a szenvedélyt, de egyszeriben egy egész összeesküvés. Pártütés! Az egész politikai szintéren, a teljes birodalom történelmén keresztül zihált ez a vágyakozó asszony, hogy maga mellett, fölött, körül, belül, mindegy! Ott tudhassa azt a férfit, akit a maga számára kiválasztott, mégpedig az én cselszövésém egyik epizódjából, s ezzel szégyenített meg, végleg, engem. *(Vért köp)* Pedig micsoda nagyszabású fináléhoz vezethetett volna az én kis, sorozatos méregkeverésem, számos merényletcském, történelemmé ne-mesülő udvari intrikám... En már egy lovagkirályságról ábrándoztam, oldalamon Gertrudisszal, itt, a Kárpátok ölelte szép Merániában, amely egyenlő messzeségben van a praktikus és lélektelen német barbarizmustól és a lelkes és öncélú bizánci tébolytól; valamiféle franciás-latinos finomsággal, olyasmivel, ami királyi riválisom, Endre anyjától ismerős, az antiochiai Chatillonoktól, hisz az ő nagyapja még kalandor lovagként lézengett a Szentföldön... *(Újabb vér)* Hiába. Ambícióim formátuma és fondorlataim természete egyszerre kimondta az ítéletet szerelmem fölött is: mellékszereplő maradtam végül, a saját életem mellékszereplője. Mindvégig titokban készülve, vágva a főszerepre, amelyet mások eloroztak előlem. El bizony, Gertrudisommal együtt.

LUCI *(az ajtóban)* Szinte remeg a levegő a trónterem fölött... Micsoda férfi!

OTTO Én ezt nem bírom nézni! Te csakugyan meghalsz itt, Biberách! *(Döbbenet feláll, hátrál, beleütközik Izidórába, majd Luciba az ajtóban, s zokogva eltűnik)*

IZIDORA Nekem jött! Istenem, háttal, tehát szenvedélyesen! Remélhetek!

MYSKA BÁN Követnem kell Ottót. És azonnal Gertrudishoz kísérem. *(Ordít)*

Soká éljen a magyar királyné!

BIBERACH Soká! Es legyen boldog Bánkkal. Egymásnak valók. A szerelmes intrikus távozik. Ne legyen itt dráma. Történelem se legyen. Boldogság legyen.

Függöny